

LUND UNIVERSITY

235 syskon med olika uppväxtöden - en retrospektiv aktstudie

Empiriskt grundmaterial för forskningsprojektet "Olika öden - studier av vuxenlivet hos fosterbarn och andra utsatta barn"

Vinnerljung, Bo

1992

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vinnerljung, B. (1992). *235 syskon med olika uppväxtöden - en retrospektiv aktstudie: Empiriskt grundmaterial för forskningsprojektet "Olika öden - studier av vuxenlivet hos fosterbarn och andra utsatta barn"*. (Meddelanden från Socialhögskolan; Vol. 1992, Nr 5), (Research Reports in Social Work; Vol. 1992, Nr 5). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MEDDELANDEN FRÅN SOCIALHÖG- SKOLAN

Bo Vinnerljung

*235 syskon med olika uppväxtöden
- en retrospektiv aktstudie*

1992:5

235 syskon med olika uppväxtöden

- en retrospektiv aktstudie

Empiriskt grundmaterial för forskningsprojektet "Olika öden - studier av vuxenlivet hos fosterbarn och andra utsatta barn"

Bo Vinnerljung

Med stöd från Allmänna Barnhuset

5	<i>Bakgrund till fosterhemsplaceringen</i>	26
	Lagrum	26
	Barn i fosterhem hos släktingar	27
	Mödrarnas inställning till placeringen enligt aktmaterialet	28
	Initiala skäl för fosterhemsplaceringen - myndighetens version	29
	"Abuse" och "neglect"	32
	Bostadsproblem som ett centralt motiv för fosterhemsplaceringen	32
	"Mormormorplaceringar"	33
6	<i>Föräldrarna</i>	34
	Mammornas ålder	34
	Brister hos mammorna enligt myndigheten	35
	Papporna	36
	Papporna frånvarande i aktmaterialet	37
	Gifta eller sammanboende föräldrar	37
	Pappornas inställning till placeringen enligt aktmaterialet	38
	Brister hos papporna enligt myndigheten	39
7	<i>Barnen i fosterhem</i>	40
	Ålder vid placeringen	40
	Placeringstid	41
	Barnhemsvisitelser för fosterbarnen	41
	Fosterhemmens geografiska läge	42
	Myndighetens kontakt med fosterhemmen	43
	Antal fosterhem för varje barn	45
	Utstötta barn och hot om utstötning	45
	Diskussion om pengar	47
	Adoption	48
	Lag och ideologi om adoption på 60-talet	50
8	<i>Hemflyttningar och umgänge fosterbarn/föräldrar</i>	53
	Försök att ta hem barnet	53
	De barn som kom hem	54
	Umgänge mellan fosterbarnen och deras mammor	54
	Fosterhemmens och socialvårdens attityder till umgänge mellan mor och barn	56

	Umgänge mellan fosterbarnen och deras pappor	57
	Fosterhemmens och socialvårdens attityder till umgänge mellan far och barn	58
9	<i>Diskussion</i>	59
	Sammanfattning av jämförelser mellan forskningsunderlaget och andra undersökningar av svensk fosterbarnsvård	59
	Andra slutsatser	61
	Släktingplaceringarna	61
	Adoptionerna	62
	Reflektioner om akternas språk och essens	63
10	<i>Det fortsatta forskningsarbetet</i>	65
	Aktstudierna	65
	Registerstudien	67
	Syskonen med "olika öden" som varandras kontrollgrupp i en kvantitativ studie	70
	Djupintervjuer	71
	Studie om fosterbarns inträde i vuxenlivet	73
	<i>Litteraturförteckning</i>	74

bil 1: Sökning av syskon med "olika öden" - process och bortfall

Förord

Att ta fram forskningsunderlaget som beskrivs i rapporten har varit ett "grovjobb" där ovissheten i början var stor. Skulle jag finna tillräckligt många syskon med olika uppväxtöden? Trots osäkerheten och trots att jag var färsk doktorand beviljade *stiftelsen Allmänna Barnhuset* ett anslag till denna första fas i projektet. Min tacksamhet till Allmänna Barnhuset är både hjärtlig och varaktig.

Min tidigare arbetsgivare Malmö Socialförvaltning gav mig inte bara tillgång till arkivet med kommunens alla gamla fosterhemsakter utan förvaltade också anslaget från Allmänna Barnhuset. Det förenklade arbetet oerhört. Formellt har jag varit anställd av Malmö Kommun, haft ett rum mitt emot arkivet och en organisatorisk tillhörighet i Sekretariatet för Sociala Studier, en FoU-enhet som tillkommit i samarbete mellan Malmö Socialförvaltning och Socialhögskolan i Lund. Jag står i mycket stor tacksamhetsskuld till de *Malmöpolitiker och -tjänstemän* som gett mig allt detta stöd.

Doktorandkollegan *Anders Gierz* hjälpte mig tålmodigt med databearbetningen av materialet och lärde mig mycket på vägen.

Utan *min handledare på Socialhögskolan i Lund, docent Gunvor Andersson*, hade projektet aldrig ens påbörjats. Eventuella förtjänster i rapporten har hon stor del i, bristerna står jag för själv.

Inledning

Personliga Erfarenheter

Som så ofta har intresset för ämnet rötter i personliga erfarenheter. Jag arbetade under sju år (1978-1984) som fosterbarnsinspektör i Malmö. Mycket var svårbegripligt och problematiskt (jfr Eliasson, 1987), framför allt frågorna om vad Socialtjänstens ingripande insatser betydde för barnen i ett längre perspektiv. Vad skulle de säga som ungdomar, som vuxna, om det som samhället hade gjort för/mot dem? Frågorna blev tillspetsade och förbryllande när jag mötte fosterbarn som hade syskon kvar i föräldrahemmet, i några fall t o m tvillingsyskon.

I en tidigare undersökning (Vinnerljung, 1989) jämförde jag Helsingborgs och Malmös (Nilsson, 1986) fosterbarnsvård med den som undersöktes av Fosterbarnsutredningen (SOU:1974:7). Jag fann påtagliga likheter och insåg att den gamla frågan om "hur det går för fosterbarnen" fortfarande hade stor relevans.

Första rapporten - beskrivning och analys av ett forskningsunderlag

Detta är den första delrapporten från forskningsprojektet "Olika öden - studier av vuxenlivet hos fosterbarn och andra utsatta barn". Den innehåller huvudsakligen en beskrivning och analys av ett empiriskt grundmaterial som ska användas i kommande forskning. Materialet - som i fortsättningen benämns *forskningsunderlaget* - har tagits fram för att få en rad frågor om psykosocialt utsatta barns vuxenliv empiriskt forskningsbara.

I Malmö kommuns arkiv över fosterhemsplaceringar har jag funnit 94 syskongrupper där barn i samma familj under tidig barndom mötte "olika öden". Tillsammans är det 235 idag vuxna personer där 107 växte upp i fosterhem (minst 5 års placering före 13-årsdagen) medan 128 syskon hade sin huvudsakliga uppväxt hemma (här definierat som hos modern). De flesta är födda 1958-1967 och varje individ har ett högst 5 år äldre eller yngre syskon med ett annorlunda uppväxtöde. För att få fram "familjerna" har jag gått genom 10 årskohorter placerade barn (Malmös fosterbarn födda 1958-1967), läst cirka 1.700 akter och sedan gjort ett stort antal sökningar i olika folkbokföringsregister.

Förutom själva beskrivningen av "familjerna" ger rapporten en rad bilder, hämtade ur ett idag gammalt aktmaterial, av fosterhemsvården på 60-och 70-talet. Några frågor kan trots begränsningarna i underlaget diskuteras mer ingående på basis av resultaten, t ex släktinghemsplaceringarna.

Rapportens uppläggning

I rapportens första kapitel redogörs för projektets frågeställningar och syfte. Därefter görs en översikt av forskningsläget om vuxenlivet hos f d utsatta barn och fosterbarn i kapitel 2. Själva forskningsunderlaget beskrivs och analyseras i kapitel 3-8. I kapitel 9 diskuteras resultaten. Avslutningsvis redovisas planeringen för det fortsatta forskningsarbetet.

Kapitel 1: Frågeställningar och syfte

Projektets generella syfte

Ett av svensk sociallagstiftnings motiv för direkta interventioner i enskilda familjer (även för många generella insatser för barn och ungdomar) har varit en befärad sned social utveckling för barnen, d v s en antagen risk att barnen blir vuxna med oönskade egenskaper eller livsstil (jfr diskussion i Claezon, 1987). Interventioner kan medföra t ex att barn placeras i fosterhem och blir kvar där under större delen av deras uppväxt.

Forskningsprojektets centrala frågeställning är konsekvenserna i ett livsperspektiv av samhällsinterventioner och uteblivna sådana i utsatta barnfamiljer. Syftet är att öka kunskapen om psykosocialt utsatta barns liv som vuxna, om deras livsbanor barndom-tonårstid-vuxenliv med bl a egen familj.

Genom att på flera sätt studera vuxna syskon med skilda uppväxtöden, fosterbarn och deras biologiska syskon i närliggande ålder som växt upp i föräldrahemmet, söks svar på en rad frågor. Hur blir utsatta barns liv som vuxna? Hur lever de upp till samhällets minimikrav på social anpassning? Hur integreras de i det svenska vardagslivet med utbildning, försörjning, etc? Vad händer när de själva bildar familj och får ett eget föräldraansvar, när livscirkeln barn-familj-barn slutits? Och - vilken plats har barndomen i deras bild av sig själva som vuxna, i deras egen föreställning om vad som styrts deras liv? Hur lever de med sitt förflutna? Hur lever det förflutna kvar i dem? Samma undringar blir än starkare för barn vars uppväxtförhållanden har ändrats genom interventioner från samhället. Frågeställningarna har m a o en slags utvärderande ansats, frågor om interventionernas konsekvenser på lång sikt. Det gäller särskilt ytterligheterna: utsatta barn som växte upp hemma jämfört med fosterbarn. Finns det generella skillnader mellan f d fosterbarns vuxenliv jämfört med f d utsatta hemmaboende barns?

Rapportens syfte

Det första steget i projektet var att finna en grupp familjer där syskon med relativt liten åldersskillnad fått "olika öden" genom att ett (eller flera) växt upp i fosterhem medan syskonet (-en) blivit kvar i hemmet (här definierat som hos mamman). Målsättningen var att hitta minst 100 fosterbarn och lika många syskon i

närliggande ålder som växt upp hemma för att använda som empiriskt grundmaterial för vidare forskning. Rapportens syfte är helt enkelt att beskriva materialet.

"Resultaten" i denna första fas av projektet är dels att jag faktiskt hittade vad jag sökte, dels analysen av vad jag fann.

Varför syskon med "olika öden"?

Forskningsunderlaget som beskrivs i rapporten har alltså tagits fram för att få frågorna empiriskt forskningsbara. Jag har valt att studera vuxna fosterbarn och deras syskon med ett annat "öde" i barndomen samt att använda dessa syskon som varandras kontrollgrupp av flera skäl:

1. Syskonen med "olika öden" ger två skilda perspektiv på utsatthet och två olika konsekvenser av denna position i barndomen. Att placeras hos andra "bättre föräldrar" eller att behålla dem barnet nu en gång fått med allt vad det innebär. Genom att försöka ta fram jämförbara bilder av vuxenlivet hos dessa syskon bör vi få kunskap om interventioners eller uteblivna sådana betydelse på lång sikt. Det är inte *orimligt* att föreställa sig fosterbarnet hemma hos mamman under uppväxten. Två tredjedelar (66%) av mammorna har barn med högst 3 års ålderskillnad som fått olika uppväxtöden (maximal ålderskillnad i materialet är 5 år). Om förhållandena för mamman gör det möjligt för henne att ta hand om hemmaboende syskon som i två fall av tre är högst 3 år äldre eller yngre är det i varje fall tänkbart att även fosterbarnet - som i medianfallet var 2 år vid placeringen - kunde bott hemma under sin uppväxt (t ex ha återvänt hem efter en kort tid i fosterhemmet). Det finns dock relevanta invändningar mot ett sådant resonemang, bl a att moderns relationer till vart och ett av barnen i en syskonskara kan skilja sig mycket (se t ex Hesse, 1988).
2. Ingen liknande studie har gjorts efter vad jag vet, varken i Sverige eller utomlands. Det finns överhuvudtaget mycket få studier av fosterbarn med syskon i internationell forskning och de enstaka som finns uppmärksammar bara syskongrupper inom fosterbarnsvården (Maclean, 1991). Här finns m a o ett vitt, nästan oplöjt kunskapsfält.
3. Det finns idag få undersökningar av vuxna fosterbarn (Triseliotis, 1989; Barth, 1990) eller av långtidseffekterna av fosterbarnsvård (Prosser, 1978 citerad i Colton, 1988) och ännu färre studier där de vuxna fosterbarnen gör sina egna röster hörda.

4. Adekvata kontrollgrupper saknas vanligen i de undersökningar av fosterbarn som gjorts (undantag är främst Bohman, 1980). Att inom forskningsområdet pröva en metod med syskon som varandras kontrollgrupp bör även ge värdefulla metoderfarenheter. Det är sannolikt det närmaste man kan komma biologiska tvillingstudier vid studier av fosterbarn. Modern är alltid densamma. I nästan 1/3 av syskongrupperna (31%) har minst ett fosterbarn och minst ett "hemmabarn" (barn som växt upp hos mamman) samma fader.

Projektets samhällsrelevans

Rimligtvis bör frågor om psykosocialt utsatta barn och samhällsinterventioner ses i ett perspektiv som omfattar även barnens öden som vuxna. Diskussionen om hur och med vilken kraft samhället ska ingripa i familjen vid bristförhållanden har inte avstannat, även om den förefaller vara mindre polariserad än för 10 år sedan. Men massmediadebatt kring barnamord, barnmisshandel och "värstingar" riskerar att skapa stämningar där kunskapsorienterade ställningstaganden får stå tillbaka för ideologi och tyckanden.

Svensk fosterbarnsvård fortfar att till stor del vara en verksamhet för längre placeringar med många små barn som får sin huvudsakliga uppväxt i fosterhemmen (Vinnerljung, 1989). Även i Danmark har vårdformen i praktiken samma inriktning i strid med lagstiftarnas vårdideologiska intentioner (Christoffersen, 1988). Sarnecki har under flera år framhållit att den svenska Socialtjänstens omfattande ungdomsvård bör utvärderas med adekvata kontrollgrupper (bl a 1984, 1987, 1990 tillsammans med Ekström et al; se även McCord, 1989). Rimligtvis bör detta också gälla insatserna för utsatta yngre barn. Det är vanligt i större kommuner att Socialtjänstens dygnsvård av barn och ungdomar till 90% består av fosterhemsvård, räknat på antalet vårddygn.

Kapitel 2: Forskningsöversikt

Jag kommer i rapporten att anföra annan forskning när det gäller specifika frågor. I detta avsnitt görs en kortfattad översikt av forskningsområdet, både vad gäller psykosocialt utsatta barns och fosterbarns vuxenliv. Flera av undersökningarna och forskarna återkommer i resultatredovisningen.

Forskningsläget om utsatta barns vuxenliv

Den psykoanalytiskt färgade determinismen som spådde elände åt bl a barn med erfarenhet av tidiga separationer från modern (Bowlby m fl) har kritiserats och ifrågasatts av många. I Clarke och Clarke's (1977) antologi "Early experience - myth and evidence" finns exempel på att många barn med bl a tidiga långvariga separationer mycket väl kan "repareras" genom omsorg, även om författarna huvudsakligen har barnens kognitiva utveckling (intelligens m m) i fokus. Lewis m fl (1984) citerad i Cederström, 1990) visade i en longitudinell studie att det inte fanns något samband mellan "attachmentbeteende" och senare psykopatologi hos flickor och endast ett svagt samband för pojkar. Studier av adoptivbarn har gett liknande positiva resultat (t ex Kadushin, 1969 citerad i Cederström, 1990; Triseliotis, 1973; Cederblad, 1984).

Många barn med ett tillsynes mycket dåligt utgångsläge visar sig klara sig bättre som vuxna än vad forskarna väntat. Ett exempel är de fattigaste flickorna i den stora longitudinella studien av Malmöpojkar och - flickor i årskurs 3 som påbörjades redan 1938 (Fägerlind och Strömqvist, 1986). Östman (1989) fann i en studie av de mest belastade barnen från den psykiatriska barn- och ungdomsvården att ungefär hälften klarade sig som vuxna utan kontakt med samhällets stödorgan.

Liknande resultat finns i Maja Anderssons uppföljning av Johnssons-Kälvestens 222 Stockholmspojkar (M Andersson, 1976; Johnsson och Kälvesten, 1964) och av de 100 Skå-pojkar som var underlaget till Johnssons doktorsavhandling (1969). Hon fann att ungefär hälften av de barn i normalmaterialet som ursprungligen fått den sämsta prognosen visade dålig eller tveksam social anpassning som vuxna - hälften gjorde det inte. Bland Skå-pojkar var siffrorna annorlunda: 18% klarade sig bra jämfört med 74% av normalmaterialet i 222- gruppen. M Andersson fann att det vanligtvis gick bra för barn som visat psykosomatiska och neurotiska symtom medan

pojkar med utlevande personlighetstyp, tidig brottsdebut och/eller som var föremål för tidiga ingripande från myndigheterna med relativt stor sannolikhet gick ett sämre vuxenöde tillmötes. Klientelundersökningen (sammanfattad i BRÅ-rapport 1975:2) menade att den tidiga personlighetsstrukturen hade ett större samband med utvecklad brottslighet i vuxen ålder än sociala faktorer.

Nylanders studier av barn till alkoholmissbrukande fäder (1960) med "sociala tvillingar" som kontrollgrupp följdes upp av Rydelius (1981). Redan i tonåren var var fjärde alkoholistpojke socialt utslagen med arbetsförmåga, kriminalitet och missbruk. Nästan varannan fanns i kriminalregistret. Dock hade 40 % anpassat sig lika väl som kontrollpojkarna.

Forskningen har sökt att bestämma vilka faktorer som är avgörande för utsatta barns utvecklingsvägar i ett längre perspektiv. Den s k "salutogenesforskningen" har uppmärksammat vad som på svenska har kallats "maskrosbarn" d v s barn som trots en bristfylld barndom klarar av att leva ett hyggligt liv (t ex Rutter, 1979; Garmezy, 1982; Antonowski, 1979; Anthony and Cohler, 1987; samtliga sammanfattade i Cederblad, 1984 och i Sundelin Wahlsten, 1991; se även Hessle, 1988; Ogden, 1991; "maskrosbarns-teorin" finns även populariserad i Lönnroth, 1990).

Gustav Johnssons forskning om "det sociala arvet" i ett tregenerationsperspektiv (1969, 1973) fördes vidare i en välutvecklad modell om "föräldraskapets genes" av Sven Hessle (1988) utifrån hans forskning om föräldrar till fosterhemsplacerade barn. Modellen, som har stark kvalitativ empirisk grund, baseras dock på de föräldrar/barn "som det går dåligt för". Frågan kvarstår om det finns föräldrar/barn med liknande förutsättningar och livserfarenheter som "klarar sig" och i så fall vad som påverkat dem i positiv, stödjande riktning.

Tre färskva svenska doktorsavhandlingar har utifrån ett kvalitativt perspektiv försökt förstå vilka krafter som avgör utsatta barn och ungdomars utveckling. Britt Johnsson (1990) utgick från 20 f d Skå-pojkers livserfarenheter och fann bl a att separation i övergivande form verkade ha haft en mycket destruktiv inverkan på pojkarnas möjligheter att leva ett drägligt liv som vuxna (vilket var ett centralt antagande i Hessles modell). Cederström (1990) studerade fosterbarn med ett enormt underlag (bl a 400 timmar intervjuer) och fann utifrån objektrelations-teorin att relationen barn-mor hade en avgörande inverkan på hur barnen hanterade fosterhemsvistelsen. Hon hänvisade till den tidigare nämnda "salutogenes"-forskningen och menade att en del av gåtorna kring "maskrosbarnen" kanske hade sitt

svar här. Sundelin Wahlsten (1991) undersökte 12 barn från s k psykosociala riskmiljöer och studerade särskilt barnens samspel med omgivningen utanför familjen. Hennes slutsats var att barn som fann/ sökte betydelsefulla vuxna (gyynsamma kontakter) utanför familjen utvecklade konstruktiva strategier för sin överlevnad.

Även Williams och Kornblums studier av tonåringar som växte upp under extrema förhållanden i USA (1985) visade att många som "överlevde" socialt blev influerade av viktiga vuxna, "mentorer" som gick in i en nära relation med ungdomarna.

I gränsen till skönlitteratur finns Hugo Hegelands självbiografiska böcker om barnen från Ekedalens barnhem i Göteborg (1978, 1988). I den senare boken har Hege-land följt Ekedalsbarnens väg till vuxenlivet. Trots att de oftast var övergivna av sina föräldrar och vistades på en "sträng" institution under hela sin uppväxt har, enligt Hegeland, alla med några få undantag blivit "goda medborgare".

Uppfattningar om vilka grupper barn som är "utsatta" är tidsberoende värderingar. Börjeson (1990) konstaterar att barn från s k ofullständiga familjer har nästan av hävd i forskningen betecknats som en "riskgrupp". När resultaten från en stor (nästan 5.500 barn) utvärdering av 4-årskontrollen (Mellbin et al, Socialstyrelsen 1982:10) inte finner några samband mellan familjetyp och ogynnsam utveckling är detta tecken på en djupgående positiv samhällsförändring. Svedin och Wadsby (1990) har i en studie av skilsmässobarn funnit liknande resultat.

Forskningsläget om vuxenlivet hos fosterbarn

Tidigare svenska s k registerundersökningar (vissa kompletterade med andrahands-uppgifter) har funnit varierande resultat angående fosterbarnens sociala anpassning som vuxna. Äldre undersökningar har gällt huvudsakligen barn som haft sin uppväxt i fosterhem sedan tidiga år. Kriminaliteten för männen har varit påtagligt högre än bland normalbefolkningen (Berglind, 1956; Carlsson, 1972; Bohman, 1980). Två av de äldre undersökningarna utan kontrollgrupper (Berglind, aa; Carlsson, aa) drog slutsatsen att de f d fosterbarnen anpassat sig väl i samhället medan Bohman fann en starkt ökad risk för social missanpassning bland fosterbarnen redan i tonåren, jämfört med kontrollgrupperna (barn som blivit adopterade och som varit aktuella för adoption men återvänt hem).

Gustavsson och Hardlund (1979; diskuterad i Lagerberg, 1984) följde upp 40 f d Skå-barn som fosterhemsplacerades. Vid jämförelse med M Anderssons kriterier

(1976) fann de att 42% "klarade sig" som vuxna jämfört med drygt 18% av Skå- poj- karna och nästan 74% av 222-gruppen i M Anderssons undersökning. Bonnier och Käl- vesten (1990) undersökte drygt 400 barn som 1960 placerades i sitt första foster- hem av Stockholms stad. Både långa och korta placeringar liksom äldre och yngre barn ingår. Författarna använder samma "klara-sig" kriterier som M Andersson och finner att 46% av pojkarna samt 53% av flickorna klarar sig bra. 45% av männen var registrerade för brott. M Anderssons resultat användes som kontrollvärden, kont- rollgrupp saknades i undersökningen.

Det finns få svenska studier där vuxna f d fosterbarns röster hörs. Berglind in- tervjuade sammanlagt 219 personer från samma underlag som registerundersökningen (1961, 1963). Bilden i hennes redovisning är genomgående positiv. Ingeborn har i en etnologisk avhandling (1989) intresserad sig för fosterbarn som utpensionerades av Göteborgs fattigvård från 1800-talet fram till 1920. Några f d fosterbarns egna beskrivningar av sin barndom ges stor plats. Trots mycket hårda uppväxtvillkor hade de skapat sig ett hyggligt vuxenliv med arbete och en avhållen familj. Själv- fallet kan generaliserbarheten utifrån urvalet ifrågasättas.

Jag har inte hittat någon färsk svensk forskning baserad på vuxna fosterbarns egna upplevelser. Det närmaste är en rapport från Helsingborgs familjehemsverksamhet (Hansson och Knutsson, 1987) där 35 "utskrivna" f d fosterbarn (alla över 15 år men fortfarande mestadels tonåringar, alltså knappt vuxna), deras föräldrar och fosterföräldrar fick ge sin syn på fosterhemsvården. Ungdomarnas bilder var ofta annorlunda än de vuxnas, bl a fäste de mycket större vikt vid sina relationer till socialarbetarna än vad dessa trodde.

Djurfeldt et al (1976) intervjuade i en psykologexamensuppsats 20 barn/ungdomar som placerades i fosterhem av Göteborgs kommun 1973-1975. De var 8-15 år vid pla- ceringen och gissningsvis 11-21 år vid intervjun (anges ej), m a o var bara ett fåtal vuxna. Hälften bodde vid undersökningstillfället hemma eller i egen lägen- het. Erfarenheterna var delade. Bl a uppgav hälften att de tyckte sig ha föränd- rats under tiden i fosterhem, de flesta till det bättre. Lika många tyckte att fosterhemsplacering var det bästa alternativet för dem vid placeringstillfället. Återigen hälften hade aldrig känt sig hemma i sitt fosterhem. Samma andel hade vid interjutillfället en positiv självbild, den andra halvans var mestadels både ljus och mörk.

Barn-i-kris projektets fosterbarn hade varit placerade i 2 år när de undersöktes och var m a o fortfarande barn (varav många i låg ålder) men nämns ändå här efter- som resultaten har haft stor betydelse för svensk fosterhemsvård (Sunesson och

Nilsson, 1988). Vinterhed (1985), Hessle (1988) och Cederström (1990) kan förenklat sägas ge en relativt negativ bild av fosterhemsvården medan Börjesons och Håkanssons (1990) är jämförelsevis positiv. Den senare studien baseras helt på socialarbetarintervjuer. Skillnaderna mellan Börjeson/ Håkanssons och Cederströms resultat har analyserats i ett kunskapssociologiskt perspektiv av Levin (1991) som menade att forskarna fann det de sökte utifrån sina respektive teoretiska utgångspunkter.

Den brittiska forskningen om barnhemsvård och fosterhemsvård har varit omfattande på 70- och 80-talet. Resultaten har sammanfattats bl a av den inom forskningsfältet ledande forskaren, Triseliotis (1980, 1989) och av det brittiska socialdepartementet (1985). Forskningen har huvudsakligen gällt den pågående vården med bl a många omplaceringar och avbrutna föräldrakontakter (t ex Berridge och Cleaver, 1987; Millham et al, 1985). Aldgate (1990) menar att de studerade effekterna av fosterhemsvård sammanfattningsvis visar att barn med 3-10 års vård i fosterhem "...show a higher rate of behaviour disturbance than children in the general population or than children who have been adopted" (aa s 39). Thorpe (1974) fann att psykiska störningar var vanligare bland fosterbarn än i en kontrollgrupp med hemmaboende barn från liknande bakgrund.

Flera forskare i Storbritannien och USA har noterat fosterbarnens svårigheter att klara normal skolgång (Triseliotis 1980, 1983; Gershenson och Kresh, 1986; Festinger, 1983; båda sistnämna verken citerade i Barth, 1990). Dock ser varken Festinger (aa), Maluccio och Fein (1985 citerad i Aldgate, 1990) eller Fanshell och Shinn (1978 citerad i Aldgate, 1990) några avgörande skillnader mellan fosterbarnen och jämförbara jämnåriga. Fanshell och några medarbetare har nyligen undersökt en grupp barn som efter en illavarslande "vårdkarriär" antogs till ett specialiserat, kvalitativt avancerat fosterhemsprogram. Fanshell et al är mycket optimistiska angående de långsiktiga resultaten (Fanshell et al, 1990).

Triseliotis (1989) konstaterar att det finns få undersökningar om vuxna fosterbarn. Även den amerikanske forskaren Barth (1990) menar att studier av vuxna f d fosterbarn är sällsynta. Prosser (1978 citerad i Colton, 1988) beklagar i en stor genomgång av fosterbarnsforskningen den stora kunskapsbristen om långtidseffekter av fosterhemsvård.

Triseliotis egna studier av f d fosterbarn (1980, 1983) visade att nästan 7 av 10 hade goda erfarenheter från sin uppväxt och hade varit integrerade i sina fosterhem. Nästan ingen fortsatte sin skolgång utöver obligatorisk tid. Festingers stu-

dier av 277 f d fosterbarn från New York visade skol- och sociala problem för främst männen jämfört med en kontrollgrupp (1983 citerad i Barth, 1990)

Barth (aa) studerade från "vård" (fosterbarnsvård och institutionsvård) utskrivna ungdomar och såg en dramatisk bild med stora hälso- och försörjningsproblem samt hög frekvens av drogmissbruk, kriminalitet och hemlöshet hos ungdomarna åren efter vårdens avslutande. Britterna Stein och Carey (1986) följde under två och ett halvt år ungdomar som skrivits ut från "vård" (både fosterbarns- och institutionsvård) och även deras resultat är nedslående med bl a 80% arbetslöshet för gruppen i slutet av undersökningsperioden. Starka ensamhetskänslor som bl a resulterade i många flyttningar var vanliga. Just de ständiga flyttningarna var det som Stein och Carey fann mest anmärkningsvärt i sin studie. Ungdomarna uttryckte också djup bitterhet över att ingen hade förklarat för dem varför de var i fosterhem och över att alla band med deras "riktiga" familjer hade förstörts. Stein och Careys erfarenheter sammanfattas tillsammans med andra relevanta undersökningar, huvudsakligen om hemlöshet bland brittiska ungdomar, av Smith (1988) som menar att behovet av stöd till ungdomarna efter vårdens avslutande är grovt underskattat och förbiset av de brittiska barnavårdande myndigheterna. Av intresse är också Smiths slutsats att bilden av samhällsvårdade ungdomars inträde i vuxenlivet blir mörkare ju färskare undersökningarna är och ju längre uppföjningstid från "utskrivningen" som forskaren väljer att använda. Någon svensk undersökning som är jämförbar med Barths och Stein/Careys finns mig veterligt inte.

I USA har f d fosterbarn organiserat sig i egna organisationer (se Hagbard, 1989). Många anser sig ha speciella erfarenheter, problem och intressen som är unika för just fosterbarn. Intresset har varit stort. Flera självbiografiska skildringar har getts ut (bl a Hester och Nygren, 1981; Jones, 1989). Även i Sverige finns en nyligen startad organisation av och för fosterbarn: BUFF - barn och unga i fosterhem. BUFF är en underavdelning i Familjehemmens riksförbund (en intresseförening för fosterföräldrar). Organisationen har medverkat vid en internationell konferens om familjevård i Jönköping sommaren 1991.

Sammanfattningsvis är bilden splittrad och kunskapsluckorna stora. Vi vet att nästan alla grupper "avvikande" vuxna har en grov överrepresentation av f d utsatta barn (t ex Gustav Johnssons forskning om Skå-barnen, 1969, 1977, 1980) men bilden blir dunklare när vi vänder på kuttingen: hur många och vilka utsatta barn "klarar sig"? Osäkerheten om vad som är avgörande för dessa barns öde är stor, osäkerheten om interventionernas effekter än större. När det gäller fosterbarn går meningarna

isär. Få studier finns av deras vuxenliv, både i och utanför Sverige. Endast undantagsvis har fosterbarnen haft möjlighet att ge sin egen tolkning av vad vården betytt för dem. Relevanta kontrollgrupper saknas ofta i de kvantitativa studierna, både de svenska och utländska. Studier av syskongrupper inom fosterbarnsvården är mycket få i internationell forskning (Maclean, 1991). Någon studie med syskon som genom fosterbarnsplacering av ett eller flera barn fått olika uppväxtöden har jag inte funnit, varken i Sverige eller utomlands. Även relevant kunskap om svenska fosterbarn öden efter vårdens avslutande och om deras inträde i vuxenlivet saknas.

Kapitel 3: Genomförande

Framtagning av materialet

För en mer detaljerad beskrivning av framtagnings- och sorteringsprocessen hänvisas till bilaga 1. Basen i materialet utgörs av samtliga barn födda 1958-1967 i Malmö kommuns arkiv över fosterhemsplaceringar. Dessa 10 årskohorter bestod av 1.502 fosterhemsplacerade barn. Jag har läst samtliga dessas fosterhemsakter och dessutom i många fall akter på syskon utanför ålderskohorterna (ibland även föräldrar) som också vårdats i fosterhem. Uppskattningsvis har jag plöjt genom 1.700 fosterbarnsakter. Av de drygt 1.500 fosterbarnen i underlaget kunde nästan 80% sällas bort direkt, huvudsakligen eftersom barnen ej varit placerade i minst 5 år före 13-årsdagen (urvalskriterium). Kvar blev 226 fosterbarn. Efter en långdragen sökningsprocess av uppgifter om mammorna och fosterbarnens biologiska syskon i länsstyrelsens folkbokföringsregister, mammornas och syskonens pastorämbetesarkiv samt arkivet över Malmös fosterhemsplaceringar, återstod ovan nämnda 107 fosterbarn med vuxna syskon (> 18 år 1990), sammanlagt 235 barn till 94 mödrar.

Valet av årskohorterna

Målet vid sökningsprocessen var att finna minst 100 fosterbarn och 100 syskon som bl a uppfyllde krav på högst 5 års om åldersdifferens. Jag antog på lösa grunder att det skulle räcka med 10 årskohorter för att hitta en tillräckligt stor grupp vilket visade sig stämma.

Årskohorterna - fosterbarn födda 1958-1967 - valdes utifrån en önskan om så "färska" f d fosterhemsplaceringar som möjligt. Urvalskonstruktionen - med högst 5 års ålderskillnad mellan syskonen - krävde fem års marginal mellan 1990 och myndighetsdagen för de yngsta fosterbarnen för att deras yngsta syskon skulle ha hunnit bli vuxna.

Fosterbarnsakterna

Alla uppgifter om barnen och deras föräldrar har hämtats ifrån ett begränsat aktmaterial, de s k fosterbarnsakterna. En fosterbarnsakt finns för varje fosterhemsplacerat barn som Malmö kommun har haft ansvar för. Detta ansvar pålades en särskild specialistenhet i den kommunala socialvården: Familjevårdssektionen.

Enheten hette ända in på 60-talet "Utackorderingssektionen", ett namn med gamla anor som klart talade om vad man gjorde, d v s "utackorderade" barn.

Akterna innehöll oftast - men inte alltid - dokument som låg till grund för placeringen (t ex en "ansökan" från socialbyråerna" att specialistenheten påtog sig ansvar för att rekrytera alternativt utreda ett fosterhem) samt löpande journalanteckningar från den pågående fosterhemsvården. Vidare fanns i akterna alla de handlingar som på något sätt upprättades eller inkom under vårdtiden, bl a all korrespondens med fosterföräldrar och med andra myndigheter. I många akter tar av fosterföräldrarna insända kvitton och räkningar stor plats, ibland dominerar de innehållet. Fosterhemsakterna förvarades i ett särskilt arkiv vid den specialiserade enhet som hade ansvar för fosterhemsvården. Alla akter jag studerat fanns kvar i samma arkiv ännu 1991, två år efter enheten hade upphört existera.

De akter som använts här har för 2/3 av barnen (fosterbarn och syskon) varit en fosterhemsakt, m a o fosterbarnets egen. För 1/3 har det funnits *två eller flera* akter att läsa ur, d v s flera barn i en syskonskara har varit i fosterhem och/ eller i några fall på barnhem (en del gamla s k "barnhemsakter", ifyllda 4-sidiga formulär, har varit insorterade bland fosterbarnsakerna).

Om aktstudier

Flera svenska forskare har funnit att studier av socialakter ofta ger nedslående resultat i den mening att det är mycket svårt att finna användbar kunskap i aktmaterialet (t ex Björnström et al, 1980; Hollander, 1985; Nilsson, 1989). När Gunvor Andersson gjorde sin stora studie av socialsekreterarnas hantering av de små barnen i barnvårdsarbetet fann hon "...att det inte var mödan värt" att läsa socialakterna (Andersson, 1991 s x6) . Nilsson (aa) studerade socialbidragsberoende klienter i Malmö och kunde ofta inte ens se *varför* de fick socialbidrag månad efter månad.

Akterna speglar dessutom enbart myndighetens perspektiv av en dessutom begränsad verklighet. Att försöka fånga en verklighet genom en retrospektiv läsning av gamla akter är milt uttryckt vanskligt (Bosaeus et al, 1983). I Sven Hessles rapport från Barn-i-kris-projektet (1988) hade ofta föräldrar och myndighet inte samma uppfattning ens om placeringens orsaker eller var överens att den baserats på en tvingande eller frivillig lagparagraf. Det är följaktligen mycket viktigt att läsaren håller i minnet att rapporten baseras på ett bristfälligt och begränsat material som innehåller en ensidig bild av oerhört dramatiska livssituationer.

Jämförelser med andra undersökningar om 60-talets fosterbarnsvård

Innan forskningsunderlaget beskrivs närmare är det nödvändigt att redogöra för det jämförelsematerial som kontinuerligt används i rapporten.

Grundmaterialet består av fosterbarn och deras syskon mestadels födda 1958-1967. Medianåldern när fosterbarnen placeras är 2 år. 60-talets fosterbarnsvård har m a o satt stor prägel på materialet. Därför har jag valt att använda jämförelsematerial som speglar just denna dekad. Huvudfrågan i dessa jämförelser är om forskningsunderlaget är någorlunda representativt för svensk fosterbarnsvård under aktuell tid. För det mesta används två undersökningar, den första som huvudsakligt jämförelseinstrument, den andra som kompletterande:

1. Fosterbarnsutredningens rapport (SOU 1974:7) från Socialdepartementet. Egentligen använder jag den sk Fosterbarnundersökningen som bara är en del av rapporten men den har i dagligt tal blivit synonymt med utredningen. I undersökningen, som gjordes 1970, gjorde forskarna ett urval på 460 av landets då drygt 13.000 fosterhemsplacerade barn. Metoden var enkäter till barnavårdsnämnderna och besöksintervju med varje barns fostermor. Betänkandet med titeln "Barn och ungdomsvård" kom att få stor påverkan på Socialtjänstlagen.
2. "För sommaren - eller för hela livet" (Bonnier och Kälvesten, 1990) är en nyligen utkommen uppföljningsundersökning av drygt 400 barn som 1960 fosterhemsplacerades av Stockholms kommun. Författarna Lena Bonnier/Anna-Lisa Kälvesten och deras medarbetare Margareta Ewertz/Blenda Högrell är alla veteraner från Stockholms barnavård; författarna som forskare, medarbetarna som fosterbarnsinspektörer. Uppföljningen gjordes på registermaterial om de f d fosterbarnens situation omkring 1980.

Fosterbarnsutredningen hämtar uppgifterna från slutet av årtiondet (1970) då de allra flesta av forskningsunderlagets fosterbarn fortfarande var kvar i sina fosterhem. Bonnier och Kälvestens rapport ger en begränsad bild av fosterbarnen år 1960. Bara en liten del av forskningsunderlagets barn hade då placerats vilket är ett skäl till att denna undersökning har en kompletterande roll som jämförelsematerial. Den främsta orsaken är dock att Fosterbarnsutredningens material är mer omfattande avseende fosterbarnens situation före och i vården.

Kapitel 4: "Familjerna"

De 235 barnen i forskningsunderlaget

Forskningsunderlaget består av:

- 235 barn till 94 mammor varav
- 107 barn har vårdats i fosterhem 5 år eller mer före deras 13 årsdag medan deras
- 128 syskon (samma moder som fosterbarnen) haft sin huvudsakliga uppväxt i sitt biologiska hem under samma tid.

Varje barn har ett högst 5 år äldre eller yngre syskon med annorlunda uppväxtöde, d v s varje fosterbarn har ett syskon med maximalt 5 års åldersskillnad som vuxit upp hemma, ett s k *hemmabarn*. För hemmabarnen gäller det omvända. Var och ett av dessa har ett högst fem år äldre eller yngre syskon som vuxit upp i fosterhem (vårdats där 5 år eller mer före 13-årsdagen)

I familjerna kan flera barn ha fått sin uppväxt i fosterhem medan bara ett (högst 5 år äldre eller yngre) blivit kvar hemma, eller omvänt. I tabellen nedan visas familjerna efter minsta åldersskillnad mellan syskon med "olika öden".

Tabell 1: familjerna efter minsta åldersskillnad mellan syskon med "olika öden"

åldersskillnad	antal familjer	%
0	1	1%
1	12	13%
2	21	22%
3	28	30%
4	13	14%
5	19	20%
tot	94	100%

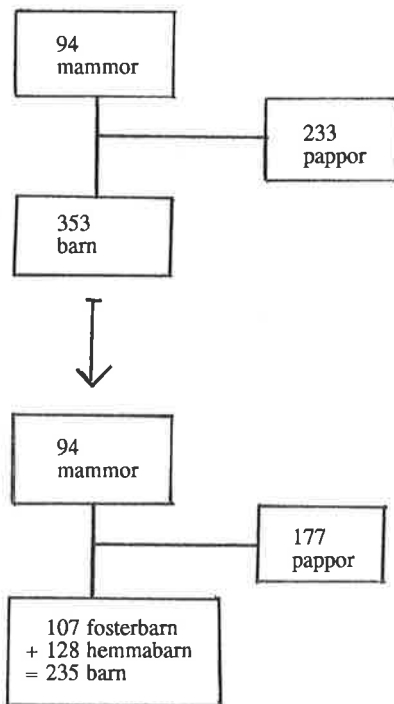
I två av tre familjer (66%) finns det ett högst tre år äldre eller yngre barn som har fått ett annorlunda uppväxtöde än sitt syskon.

Från materialet har också skapats **100 par**, s k sociala tvillingar, med högst fem års åldersskillnad, varav 61% av samma kön. Paren beskrivs närmare i ett kommande avsnitt.

De 94 "familjerna"

Syskonen definieras av att de har samma moder. Antalet fäder är betydligt större. I fortsättningen kommer begreppet "familjer" att användas om varje moder och hennes barn. Begreppet är delvis missvisande eftersom "familjerna" i sin helhet - modern och alla hennes barn - i de flesta fall aldrig bott tillsammans. Gissningsvis känner några av barnen än i dag inte till existensen av ett eller flera syskon.

De 94 mödrarna har fött mellan 2 och 8 barn var, sammanlagt 353 barn till 233 fäder. De 235 syskonen i forskningsunderlaget med åldersdifferensen som avgränsningskriterium utgör 2/3 av den totala barnaskaran. Följande skiss illustrerar förhållandet:

kommentar

I medianfamiljen har modern fött 4 barn. Var fjärde moder har fem barn eller fler. Familjerna avviker här kraftigt från ett s k normalmaterial men även från Fosterbarnsutredningen där bara 9% av barnen hade fyra syskon eller mer. I flera mindre undersökningar är mödrarna med många barn vanliga, bl a Djurfeldt et al (1976) där ett antal fosterbarns egna upplevelser av vården beskrivs och i en retrospektiv studie av tidiga separationer i en mindre grupp familjer av Björnström et al (1980).

Vilka av barnen i "familjen" blev fosterbarn?

Antal syskon/familj i urvalet varierar mellan två och sju (till 80% två eller tre barn). Familjerna har splittrats på olika sätt:

- de första barnen i syskonskaran har adopterats och/eller fosterhemsplacerats medan de yngsta vuxit upp hemma. Detta är den vanligaste typen; 64% av familjerna (59% av barnen). I fortsättningen benämns denna typ av familj "äldre barn i f-hem".
- både äldre och yngre syskon fanns i fosterhem eller hemma; gäller 25% av familjerna (30% av barnen). Familjetypen kallas i rapporten för "blandad".
- yngsta barnen har placerats i fosterhem medan de äldre vuxit upp i hemmet. Bara 11% av familjerna tillhör den typen (11% av barnen). Familjetypen benämns "yngre barn i f-hem".

kommentar

I Fosterbarnsutredningen finns uppgifter om barnens plats i syskonskaran:

- 30% av fosterbarnen med syskon var äldsta barnet i syskonskaran
- 25% hade både äldre och yngre syskon
- 40% var yngst i syskonskaran (gällde även barnen i Djurfeldt et al, 1976)

Forskningsunderlagets familjer skiljer sig troligtvis från de som förekommer i Fosterbarnsutredningen även om definitionerna delvis är olika. Uppgifter om syskon som bortadopterats eller fosterhemsplacerats saknas i Fosterbarnsutredningen. Det

enda som framkommer i texten är att drygt 60% av alla fosterbarn med syskon hade något eller flera syskon anmälda till barnavårdsnämnden.

I en Göteborgsundersökning av drygt 100 omhändertagna barn verkar (med reservation för feltolkning av artikeln) socialbyråerna ha gjort "rent hus" i de 78 familjer man intervenerade i - bara ett barn var kvar hos mamman efter omhändertagandet (Bosaeus et al, 1983). Två undersökningar av "modern" fosterbarnsvård visade att 42% av Malmös och 36% av Helsingborgs fosterbarn hade syskon som också var placerade i fosterhem. Uppgifter om hur många som hade hemmaboende syskon saknas i undersökningarna (Nilsson, 1986; Vinnerljung, 1989).

Varför har syskonen fått "olika öden"?

Jag har sökt efter en rimlig förklaring till att familjerna splittrades men framför allt till att de aldrig återförenades. Eftersom syskon i närliggande ålder växte upp hemma verkar det i varje fall *möjligt* att fosterbarnen kunde ha återvänt till sin mamma. Efter att ha läst fosterbarnsakterna fram och tillbaka har jag försökt göra vad man kan kalla "rimliga gissningar" - trots alla begränsningar med aktmaterialet - utifrån vem som verkar ha styrt barnens öde på sikt. I många familjer har detta sannolikt avgjorts av flera "aktörer", t ex släkt och myndigheter tillsammans, men jag har försökt välja vem som i aktmaterialet verkar ha dominerat de långsiktiga besluten. Alla mina antaganden har direkt stöd från anteckningar ur aktmaterialet.

I följande tabell har de "rimliga gissningarna" listats efter vem som enligt aktterna verkade mest för att barnet skulle vara kvar i fosterhemmet.

tabell 2: varför olika öden? "rimliga gissningar"

<i>skäl</i>	<i>antal fam</i>
Obegripligt: inga uppgifter till stöd för gissningar	14
Modern styr:	
- orkar ej, begär hjälp vid ett tillfälle, placeringen permanentas med moderns medverkan	8
- bildar ny familj, vill därför att barnet är kvar i f-hemmet	2
- begär placering av besvärligt barn, vill ha det kvar i f-hemmet	5
- öppet avståndstagande i någon form	10
Släktbeslut (oftast mor/morföräldrar):	
- utan närmare skäl	4
- modern får barn när hon bor hemma, flyttar ut och mormor blir/är redan "mor"	11
- tillfällig placering hos släktingar blir permanent, parterna överens	3
- svag familj, släkten hjälps åt med barnen	3
- familjekonflikt, släktingar förhindrar återförening	7
Myndigheten bestämmer:	
- familj går "på gränsen" till omhändertagande i flera år. Alla eller nästan alla barn vårdats utom hemmet, några kommer hem	4
- tillfällig intervention som permanentas. Modern motarbetad av myndigheten när hon vill ta hem barnet från fosterhemmet	4
- barnpsykiatrien råder och agerar	4
- starkt myndighetsagerande för att få ett barn till f-hem eller kvar i f-hem medan syskon är hemma/återvänder hem	3
- familjen skaffar nya barn efter myndighetsingripande, får behålla det/de sista	12
summa	94

Sammanfattningsvis:

- i 15% av familjerna är det helt obegripligt. Det betyder inte att alla akter för fosterbarnen är tunna. Några är omfattande men det går inte att finna underlag ens för en gissning om varför syskonen fått olika uppväxtöden.
- i 27% av familjerna verkar modern själv eller tillsammans med en make/sambo ha styrt beslutet om var barnen ska växa upp. I 10 fall finns anteckningar om öppet avståndstagande ("rejektion" enligt Johnsson, 1969), t ex att modern inte vill ha hem barnet från fosterhemmet eller säger sig aldrig ha känt varmare känslor för just detta barn. Denna typ av avståndstagande har troligtvis förekommit i fler familjer men det finns i det enskilda fallet inga anteckningar om att föräldern/föräldrarna öppet tagit avstånd från barnet. Det tål dock att upprepas i det oändliga: journalanteckningarna ska inte förväxlas med familjernas verklighet. De 10 "rejekterade" barnen fördelar sig proportionellt jämnt mellan olika familjetyper ("äldre barn i f-hem", "blandad" och "yngre barn i f-hem", se sid 16).
- i 28% av familjerna verkar släkten, vanligtvis mor och morföräldrarna gemensamt, ha bestämt att syskonen ska växa upp i olika familjer. Ibland har konflikt uppstått mellan parterna men släkten har hindrat en återförening (7 barn).
- för 30% av familjerna förefaller myndigheten ha styrt och ställt, oftast socialvården men ibland barnpsykiatri. Just barnpsykiatri är i flera fall öppenhet i sina uppmaningar till modern om att skicka bort ett besvärligt barn för längre tid, d v s för uppväxten. Läkare m fl därifrån har haft en aktiv roll i avsevärt fler barnaöden men aktmaterialet innehåller då inga intyg etc där man rekommenderar lång fosterhemsvård för ett barn men inte ett annat.

100 "sociala tvillingar"

Ur materialet har konstruerats 100 par med högst 5 års åldersskillnad, s k "sociala tvillingar" bestående av ett fosterbarn och ett hemmabarn med samma moder. När det funnits flera parningsmöjligheter har i första hand samma kön eftersträvat, i andra hand minimal åldersskillnad, eftersom jämförbarheten för par av samma kön är mycket större (se Bonnier och Kälvesten, 1990 m fl). 61 par har samma kön; 36 pojkar och 25 flickor. Åldersdifferensen visas i tabellen:

tabell 3: åldersskillnad i de 100 "sociala tvillingarna"

års diff	antal par	
0	1	(paret består av tvillingar med olika uppväxtöden)
1	12	
2	23	
3	26	
4	16	
5	22	
summa	100	

62% av paren har högst 3 års åldersskillnad. Utöver paren finns ytterligare 35 syskon med i undersökningen; 7 fosterbarn och 28 hemmabarn som uppfyller kravet om högst 5 års åldersskillnad till ett syskon med annorlunda uppväxtöde men som inte ingår i ett par. T ex kan ett fosterbarn ha haft två hemmaboende syskon, 2 och 4 år yngre, men "paras" bara med ett av dem.

Barnens kön och ålder

I underlaget finns en ojämn könsfördelning mellan fosterbarn och hemmabarn (nära statistisk signifikans enligt χ^2 -test; $p < 0,06$):

tabell 4: könsfördelning

	fosterbarn	hemmabarn	totalt
pojkar	65	62	127
flickor	42	66	108
totalt	107	128	235

Flickorna är underrepresenterade bland fosterbarnen, 39% jämfört med 61% pojkar medan hemmabarnen har en jämn könsfördelning. Pojkarna är jämt fördelade mellan fosterbarn och hemmabarn medan flickorna består till 61% av hemmaflickor och 39% av fosterflickor.

I åldersfördelningen är ojämnheterna mindre och finns huvudsakligen bland de yngsta individerna. Personerna är födda 1953-1971, 83% mellan 1958 och 1967. Medianfosterbarnet föddes 1962 och medianhemmabarnet 1963. Bland fosterpojkarna är medianindividens född 1961, bland fosterflickorna 1962. I hemmabarnsgruppen är median-

pojken född 1962 och medianflickan 1965. Samtliga de yngsta 7 barnen födda 1970-1972 är hemmabarn, varav 5 är flickor.

kommentar

Snedfördelningen mellan könen var väntad eftersom pojkar i flera undersökningar varit överrepresenterade bland fosterbarn placerade i tidig ålder. Fosterbarnsutredningen (SOU 1974:7) fann 60% pojkar i hela Göteborg/Malmö-gruppen, Bonnier och Kälvestens fosterbarn (1990) hade en mycket stor överrepresentation av pojkar i de yngsta åldersgrupperna, räknat från placeringen. Även fosterbarnen i Barn-i-krisprojektet var flest pojkar i yngre ålder vid placeringen (Socialstyrelsen, PM 75/84). Samma fenomen finns i senare undersökningar av fosterbarnsvård (Vinnerljung, 1989). Även en äldre kartläggning om patienter i barnpsykiatri (Socialstyrelsen, 1980:2) visade på flest pojkar i yngre åldersgrupperna.

Hemmabarnen på barnhem eller i fosterhem

Ett fåtal av hemmabarnen - 19 st (15%) - har också varit placerade utanför hemmet före 13-årsdagen enligt tillgängliga akter. Deras antal kan vara större eftersom uppgifter om barnhemsvistelser bara delvis finns i det arkiv jag har använt. Placeringar utanför hemmet som har gjorts om familjen bott i annan kommun syns självfallet inte i Malmös arkiv. Av de 19 barnen som jag vet har vårdats utom hemmet före tonåren har

- 5 barn varit på barnhem
- 8 barn varit fosterhemsplacerade under kortare tid
- 6 barn varit både i fosterhem och på barnhem under kortare vistelser.

Tiden i fosterhem har varierat mellan 3 och 34 månader. 10 av de 14 hemmabarn som vårdats i fosterhem har kortare placeringstid än 18 månader. De fyra återstående barnens fosterhemsvistelser har varat 22, 27, 29 och 34 månader. Trots de relativt långa vårdtiderna har dessa fyra tagits med som "hemmabarn" av två skäl:

- vårdtiden har ackumulerats under flera år och består av flera vistelser, vanligtvis under sommaren. Egentligen har de flesta varit förlängda s k "sommarhemsvistelser" som av formella och ekonomiska skäl av myndigheten definierades som fosterhemsvård (sommarhems-placeringar var tidsbegränsade till 1 månad; arvodet

för fosterföräldrar var betydligt högre än för sommarhemsföräldrar vilket användes vid längre sommarhemsvistelser eller ifall barnet var "svårårdat").

- deras syskon som blev fosterbarn var i fosterhem under hela sin uppväxt medan de fyra hemmabarnen uppenbarligen hade sin "bas" i föräldrahemmet, trots flera tillfälliga fosterhemsvistelser.

Kapitel 5: Bakgrund till fosterhemsplaceringen

Lagrum

Fosterbarnen kan vara

- "omhändertagna" barn. De var då enligt den tidigare barnavårdslagen "omhändertagna för samhällsvård" enligt §§ 25 eller 31 och placerade i fosterhem av (åtminstone i formell mening) ansvarig nämnd. Fosterföräldrarna fick ersättning för det uppdrag de utförde åt omhändertagande kommun.
- "privatplacerade" vilket innebar att barnen "stadigvarande" bodde hos och fostrades av andra än sina föräldrar men på "uppdrag" av barnets föräldrar. Eventuell ersättning gjordes upp mellan föräldrarna och den familj där barnet bodde. Socialnämnden i fosterhemmets hemkommun var lagbunden att utreda och godkänna fosterhemmet samt att utöva regelbunden tillsyn över hur barnet hade det.

Ungefär samma lagliga förhållanden råder idag (1992) med nuvarande lagstiftning även om begreppen har ändrats. Placeringar enligt tvångsparagrafen i gamla barnavårdslagen är ovanliga i forskningsunderlaget:

tabell 5: lagrum för placeringen

lagrum	antal barn	%
§31 bvl, s k frivillig placering	80	75
§25a bvl, s k tvångsplacering	8	7
s k privatplacering, §46 bvl utan omhändertagande	19	18
summa	107	100

kommentar

En fjärdedel av fosterbarnen i Fosterbarnsutredningen (SOU:1974:7) var s k privatplacerade. Privatplaceringarna (18%) i detta underlag är inte överrepresenterade jämfört med svensk fosterbarnsvård som helhet under de år barnen var i fosterhem. Däremot är tvångsplaceringarna (§25a bvl) påtagligt färre: de var i Fosterbarnsutredningen cirka 25% av alla omhändertagna barn i Malmö/Göteborg, här är de 9% (7% av samtliga barn). Det kan indikera att de mest "belastade" familjerna i Malmö

inte är representerade eftersom t ex samtliga syskon i de familjerna blev placerade. I materialet antyds även en annan möjlighet: nästan alla föräldrar som fick sina barn tvångsomhändertagna gjorde allvarliga försök att få hem barnet. Bland de "frivilligt placerade" var detta ovanligt (se vidare sid 53). Det är inte omöjligt att de tvångsplacerade i högre grad än andra återvände hem inom fem år och på så sätt hamnade utanför urvalskriterierna.

Men praxisanvändningen av frivilligparagrafen §31 var regel vid fosterhemsplaceringar på 60-talet och tvångsplaceringar undantag, nästan oavsett barnens bakgrund. I Bonnier och Kälvestens (1990) uppföljningsundersökning av alla fosterbarn som placerades av Stockholms kommun 1960 konstaterar forskarna att tvångsparagraf användes endast för några få barn vid första fosterhemsplaceringen. Det vanliga var att en eller flera avbrutna frivilligplaceringar följdes av en tvångsplacering då barnet blev äldre. Eftersom barnen i det redovisade forskningsunderlaget till nästan 80% består av barn placerade före 4-årsdagen, medan Fosterbarnsutredningen innehåller barn som var 0-15 år vid placeringen, är det logiskt (om Bonnier/Kälvestens iakttagelser för Stockholm även gäller Malmö) att frivilligplaceringarna är avsevärt fler här än i Fosterbarnsutredningens material.

Det är för mycket tveksamt vilken roll paragrafen spelar för föräldrarna och än mer osäkert vad lagrummet betydde för barnet. I Barn-i-kris-projektet fann Hessle (1988) att hälften av föräldrarna uppfattade lagrummet annorlunda än socialarbetarna. Frivilliga placeringar antogs vara tvingande medan andra föräldrar trodde det omvända. Samma gäller sannolikt många av underlagets fosterhemsplaceringar eftersom socialarbetarna i flera fall agerar som om man hade ett tvingande lagrum "i ryggen" vid förhandlingar med föräldrarna om t ex hemgång (se vidare sida 53).

Barn i fosterhem hos släktingar

45% av barnen i underlaget har vistats hos släktingar, hela 35% hos morföräldrar och 10% hos andra släktingar. Fosterhem utan släktskap med barnen kallas i fortsättningen för "vanliga fosterhem" i brist på bättre begrepp.

kommentar

Släktingplaceringarna är inte orepresentativt många om man jämför med vad Fosterbarnsutredningen fann: 40% i totalmaterialet och 50% eller mer i de större kommunerna. Av de omhändertagna barnen i undersökningen från 1970 var cirka 30% place-

rade hos släktingar, i detta underlag 35%. Cirka tre fjärdedelar av de privatplacerade barnen vårdades av släktingar i Fosterbarnsutredningen. Här är de 17 av 19 privatplacerade barn.

Morföräldrarplaceringarna är något fler än Fosterbarnsutredningens hela grupp. Där utgör de 25% av alla barn, 20% av alla omhändertagna och 60% av släktingplaceringarna. Här är de 35%, 28% respektive 77%. Fosterbarnsutredningen har inga uppgifter om morföräldrahemmen i större/mindre kommuner men eftersom släktingplaceringarna var fler i större kommuner gällde sannolikt samma för morföräldrarna.

Sammanfattningsvis verkar det rimligt att anta att det här underlaget lagrumsmässigt och vad gäller typ av fosterhem inte är avgörande orepresentativt för svensk fosterbarnsvård under den aktuella tiden. Möjligt undantag är de tidigare nämnda tvångsplaceringarna. Dock talar mycket för att tvångsplaceringar var generell ovänliga för den åldersgrupp som underlaget består av, särskilt avseende långa, oavbrutna placeringar.

Mödrarnas inställning till placeringen enligt aktmaterialet

I nästan alla av fosterbarnens akter (95%) finns någon anteckning om moderns inställning till placeringen. Om mödrarna verkligen tyckte så som det står i journalanteckningar, intyg m m vet vi inget om. Akterna speglar i varje fall vad myndighetsrepresentanterna trodde, ville tro eller brukade skriva (myndighetsspråk) vid en given tidpunkt.

87% av barnen hade mammor som enligt journalanteckningarna var positiva till att deras barn var i fosterhem. Bara 2 barns mammor (2%) var negativa och gjorde aktivt motstånd (placeringarna gjordes enligt tvångsparagraf). Mödrarna till 7 barn (7%) var uttalat negativa men förhöll sig passiva (3 frivillig- och 4 tvångsplacerade).

kommentar

Kanske är "medgörlig" eller t o m "foglig" en mer realistisk beskrivning av mammornas inställning än "positiv" i många fall. När vi ser närmare på anledningen till varje barns placering i fosterhem verkar det orimligt att nästan 9 av 10 barns mammor var "positiva" till placeringen.

Initiala skäl för fosterhemsplaceringen - myndighetens version

Allt vad som står i aktmaterialet är - som tidigare har konstaterats - myndighetens version av verkligheten (Börjeson, 1982; Hessle, 1988). Om föräldrarna hade fått frågan varför dessa barn en gång hamnade i fosterhem hade många av svaren sannolikt blivit annorlunda (se Hessle, 1988 där 1/3 av föräldrarna inte hade samma bild av fosterhemsplaceringens orsaker).

Logiskt sett borde aktmaterialet i varje fall innehålla motiven till så starka och långvariga ingripande i familjers livsöden som dessa fosterhemsplaceringar faktiskt har varit. Men för 45% av barnen anges bara "moderns önskan" (eller i 5 fall "föräldrars önskan") utan att läsaren får veta något om skälen för hennes (deras) önskan att barnet skulle till ett fosterhem. Kanske var det lagens karaktär av "frivillig-paragraf" som styrde. Det finns skäl att sätta frågetecknen för "moderns önskan" i många fall.

För 29% av barnen var det moderns (eller i ett fåtal fall även faders) brister som orsakade placeringen. Moderns "oförmåga", "livsföring", noteringar om att hon "saknar möjlighet" d v s antogs inte klara av föräldraskapet eller att hon var "psykiskt sjuk", "psykiskt svag" m m motiverade placeringen.

5 barn (5%) var praktiskt övergivna, 6 (6%) hade vanvårdats, misshandlats eller varit utsatta för allvarligt hot om misshandel.

Bara för 13% av barnen finns det klart angivet att modern ville ha barnet placerat med skäl därtill, vanligtvis p g a att hon var "svag", orkade ej ta hand om sitt barn eller var fysiskt sjuk. Om dessa mödrar i verkligheten ville sända sina barn till fosterhem är en annan sak, men för dessa finns åtminstone skäl angivna.

En grov sammanställning av de initiala orsakerna till fosterbarnsplaceringen visar följande:

tabell 6: initiala skäl för fosterhemsplaceringen enligt aktmaterialet

skäl	% av samtliga fosterbarn
intervention p g a brister i hemmet	41%
moderns önskan klart uttryckt	13%
oklart - intervention eller moderns önskan	45%
summa	99%

I ett tidigare avsnitt gjorde jag "rimliga gissningar" om varför syskonen skildes åt varaktigt, d v s varför barnet blev kvar i fosterhem. För 15% var det omöjligt att gissa, i drygt en fjärdedel av fallen verkade det vara modern själv som beslutade att förhållandet skulle bestå, för några fler barn (28%) föreföll besluten ha fattats av släkten (vanligtvis mor och hennes föräldrar gemensamt) och "bara" 30% av barnen verkar ha blivit kvar i sina fosterhem genom myndigheternas agerande. Även om "gissningarna" självfallet är otillförlitliga kan skillnaderna mellan dem och de initiala skälen för placeringen antyda att fosterhemsplaceringen ganska snabbt får en bibehållande kraft i sig, att det är bäst som det är t ex eftersom "barnet har det bra hos mormor". Särskilt verkar de beslut som släkten fattar (undantagslöst om placeringar inom släkten) ha tillkommit "under resans gång".

kommentar

Är nu de 94 mödrarna representativa för mammorna till barnen i fosterbarnsvården vid den tid "då det begav sig" vad gäller placeringens orsaker? Det är omöjligt att svara. Jämförelsematerial saknas och det är för 45% av barnen inte möjligt att tränga bakom de allmänt hållna formuleringarna i akten. Aktanteckningarna om "moders önskan" är det enda som finns.

Skälen och motiveringarna till placeringarna måste ses i en tidsbundet sammanhang. Skillnaderna mellan 60-tal och 90-tal är stora. Larsson och Ekenstein (1983) jämförde skäl för placering på spädbarnshem 1970 och 1980 och fann att placeringar p g a moderns ungdom, bostadsproblem m m minskade under årtiondet medan däremot frekvensen av intagningar p g a moderns missbruk eller psykisk sjukdom ökade. 1970 skrevs 14% av barnen ut till fosterhem och 21% till adoption. Tio år senare blev inget barn adopterat medan nästan hälften fosterhemsplacerades efter institutionsvistelsen. Även andra forskare har funnit att förälders missbruk var ett vanligt skäl på 80-talet för omhändertagande med placering på barnhem eller i fosterhem (Bosaeus et al, 1983; Andersson, 1984) medan det inte förekommer i forskningsunderlaget som enda skäl. Missbruk finns med i bilden men nämns i motiven tillsammans med andra missförhållanden, t ex vanvård av barnet.

Lagerberg (1984) har noterat uppgången av tvångsplaceringar under 70-talet samt Larsson och Ekensteins resultat och menar att det finns flera skäl som talar för hypotesen att störda barn kom att svara för en allt större andel av de i antal minskande fosterhemsplaceringarna jämfört med tidigare. Men när det gäller utvecklingen av barnavården och fosterbarnsvården från 60-talet och framåt är det svårt att få ett grepp om vad som är resultat av faktiska förändringar:

- i omfattning och karaktär av olika reella företeelser som motiverar samhällsintervention: förekomsten av vanvård av barn, misshandel, antal missbrukande mödrar, sexuella övergrepp i hemmet etc
- i omvärlden som påverkar "behovet"/nödvändigheten för föräldrar att ta initiativ till att placera barn i fosterhem: utbudet av bostäder, ekonomiskt stöd åt ensamstående mödrar, andra former av psykosocialt stöd, attitydförändringar etc
- i myndighetens och omvärldens syn på barn och sociala problem (t ex anmälningar från omvärlden om upplevda missförhållanden för barn)
- i myndighetens möjligheter att kontrollera genom t ex mer personal, bättre samordning med andra myndigheter
- i interventionspraxis
- i problemformuleringarna, d v s förändringar i myndighetens språk
- i motpartens agerande mot myndigheten vid interventioner. En intressant fråga är om föräldrarna var fogligare "förr" och om de blivit mer införstådda med sina formella rättigheter och/eller mindre benägna att acceptera myndighetens vilja.

Trots alla frågetecken finns det vissa stadiga hållpunkter i utvecklingen. Missbruk eller bruk av narkotika hos modern är ett omtvistat skäl för ingripande idag (Andersson, 1991:1) och har sannolikt varit så under de senaste 25 åren. Missbruket av narkotika har utan tveivel ökat bland kvinnorna bl a eftersom narkotikamissbruket ökat generellt. På lokal nivå syns mycket tydligt att dagens fosterbarn till stor del har (eller har haft) narkotikamissbrukande mammor. I en nyligen gjord genomgång av fosterbarnsvården i en av Helsingborgs kommundelar var nästan hälften av barnens mödrar f d (undantagsvis) eller aktiva narkotikamissbrukare. Ytterligare 15% hade mödrar som vara grava s k utslagna alkoholmissbrukare. Missbrukarbarnens pappor och i förekommande fall "styvpappor" var alla gravt kriminella missbrukare (Vinnerljung, 1991; samma gällde "multiproblemfamiljerna" i Bosaeus et al, 1983).

"Abuse" och "neglect"

Jag har också letat efter direkta uppgifter om hur barnet hade det i föräldrahemmet. Även om uppgifterna om föräldrarna kan vara många och detaljerade, t ex om deras livsstil, är barnet vanligtvis i bakgrunden. Jag har gjort en grov indelning av de få uppgifter jag hittade (för 41 barn) efter de engelska begreppen *abuse* och *neglect* som närmast tillhör vardagspråket i Storbritannien och USA.

- "abuse" av barnet: fysisk och psykisk misshandel, sexuellt utnyttjade
- "neglect" av barnet: s k missköta barn som inte fått adekvat vård, t ex lämnats utan tillsyn, fått gå smutsiga eller med obyttta blöjor etc

För bara 4 barn (alla fosterbarn) av samtliga 235 i materialet finns direkta angivelser om "abuse" i hemmet. Anteckningar om "neglect" har gjorts för ungefär en fjärdedel (24%) av fosterbarnen och 9% av hemmabarnen. I aktmaterialet finns m a o uppgifter om "abuse" eller "neglect" för 28% av fosterbarnen, 9% av hemmabarnen.

Bostadsproblem som ett centralt motiv för fosterhemsplacementen

Under en stor del av de år som fosterbarnen föddes rådde svår bostadsbrist i Malmö vilket syns även i aktmaterialet. För 24 barns (22%) fosterhemsplacementar var ett (ibland det enda) centralt motiv att modern inte hade bostad.

I 17% av de släktinghemsplacerade barnens akter fanns bostadsfrågan som ett centralt motiv för placeringen jämfört med 27% av de icke-släktingplacerade. Kanske föredrog myndigheten sina "egna" fosterhem när man tvingades hjälpa till, kanske kunde några mödrar inte få någon hjälp av sina föräldrar medan andra ordnade lösningen själv och sedan fick myndigheten att sanktionera ett redan upprättat förhållande - det är omöjligt att säga utifrån akterna. Speglar bostadslösheten för mödrarna till barnen som kom till "vanliga fosterhem" också att modern inte fick någon hjälp av sina föräldrar eller sin släkt?

kommentar

Bara två av dessa 24 barn kom senare hem för gott och då efter många års placering. Om nu bostadsproblemet var så centralt som det faktiskt är i myndigheternas

anteckningar, varför upphörde inte placeringen efter en kortare tid? Det är svårt att tänka sig bostadsproblemet som ohjälpligt och permanent. Kunde myndigheten inte - eller ville man inte - hjälpa modern med bostad? Fanns det andra skäl eller/och fick fosterhemsplaceringen en egen kraft som verkade för att barnet skulle vara kvar i fosterhemmet?

"Mormormor-placeringar"

I materialet finns 37 fosterbarn som varit placerade hos sina morföräldrar. Vid närmare genomgång framkommer att 22 av dessa från början bodde tillsammans med sin mamma i hennes hem. De utgör 21% av samtliga fosterbarn och nästan hälften av alla släktinghemsplacerade barn. Samtliga utom ett är moderns förstfödda barn. Alla barnens mödrar var högst 20 år när barnet föddes, de flesta (15 av 22) 18 år eller yngre.

Modern flyttade så småningom ut från sitt föräldrahem - ofta till ett nytt äktenskap - medan barnet blev kvar. Gissningsvis var mormor i flera fall den som praktiskt tog hand om barnet redan när modern fanns kvar i hemmet, d v s mormor hade helt eller delvis tagit över en modersroll. När modern flyttade bekräftades detta förhållande, mormor blev mor. Vilket jag kallar för "mormormor-placeringar".

Enbart det faktum att barn/mor/mormor bott tillsammans under barnets första år verkar enligt journalanteckningarna inte ha varit avgörande för barnets öde på längre sikt annat än för hälften av de 22 "mormormor-barnen". I övriga 11 verkar det - enligt mina "rimliga gissningar" - även ha funnits andra, tyngre skäl för att förhållandet bestod.

kommentar

I Fosterbarnsutredningen (SOU 1974:7) bodde 8% av barnens mödrar hos anhöriga (vanligtvis moderns föräldrar) vid tidpunkten för barnets omhändertagande jämfört med 15% av de omhändertagna barnen i forskningsunderlaget. Men då gällde det barn i alla åldersgrupper vid placeringen. Jämförelser av procenttal är mycket osäkra eftersom gruppen omhändertagna "mormormor-barn" från forskningsunderlaget bara består av 16 barn.

Kapitel 6: Föräldrarna

I avsnittet redovisas vad aktmaterialet säger om barnens mammor och pappor.

Mammornas ålder

61% av de 94 mammorna var tonåringar när de födde sitt första barn. Medianåldern vid första barnets födelse är 19 år. Bara ett fåtal (5%) var äldre än 25 när de blev mamma första gången.

Mödrarna var yngre när de födde fosterbarnen än när de fick hemmabarnen. 45% av fosterbarnen föddes till en tonårsmamma jämfört med 10% av hemmabarnen. 6% av fosterbarnen och 11% av hemmabarnen föddes när mamman var 30 år eller äldre. Drygt hälften av fosterbarnen (52%) är kvinnornas första barn jämfört med vart sjätte (17%) av hemmabarnen. Medianåldern för mödrarna när fosterbarnet placerades i fosterhem - eller på barnhem före överföring till fosterhem - är 22 år. Nästan vart fjärde barn (23%) placerades när mamman fortfarande var tonåring.

Var femte kvinna (20%) har bortadopterat ett barn eller i ett fåtal fall fler.

Påtagligt färre fosterbarn i släktinghem har bortadopterade biologiska syskon (statistisk säkerställd skillnad enligt χ^2 -test; $p < 0,05$).

tabell 7: fosterbarn med bortadopterade syskon

	i släkthem	i "vanl f-hem"	summa
har bortadopt syskon	6	18	24
har ej bortadopt syskon	42	41	83
summa	48	59	107

kommentar

I Fosterbarnsutredningens undersökning (SOU:1974:7) föddes cirka 30% av fosterbarnen av en tonårsmamma och 18% av en moder som var 30 år eller äldre. 30% av barnen med syskon var äldst i syskongruppen. Följaktligen är det vanligare i forskningsunderlaget att fosterbarnen föddes av tonårsmammor och ovanligare att de hade mödrar som var över 30 år vid nedkomsten. Det är också vanligare att fosterbarnet är äldst i syskongruppen.

Bosaeus et al (1983) gjorde en aktstudie av 108 Göteborgs-barn som omhändertogs för samhällsvård 1969-1976. Hälften av mödrarna var i tonåren när de födde sitt första barn. Särskilt många tonårsmammor fanns bland de familjer som var kända av socialbyråerna i många år före omhändertagandet, s k multiproblemfamiljer. Även Barn-i-krisprojektet som undersökte drygt 80 fosterhemsplaceringar i Malmö under första halvan av 80-talet fann att hälften av mödrarna fick sitt första barn i tonåren (Hessle, 1988).

Brister hos mammorna enligt myndigheten

Jag har också försökt hitta information i det begränsade aktmaterialet om hur socialvården såg på mödrarna. Vad för slags brister, sociala "minustecken" fann myndighetsrepresentanterna hos kvinnorna? För 17 mammor finns inga uppgifter över huvudtaget. Anteckningarna om drygt hälften av kvinnorna (53%) innehåller uttryckligt noterade brister, en eller flera sådana.

tabell 8: antecknade brister hos mammorna

antecknad brist	% av samtliga mammor
psykisk ohälsa	31%
fysisk ohälsa	16%
promiskuitet, prostitution	10%
svag begåvning	9%
dåliga arvsanlag	9%
arbetsovillighet	9%
kriminalitet	7%
alkoholmissbruk	5%
narkotikamissbruk	4%
inga "minustecken"	29%
inga uppgifter om modern	18%

(summan är mer än 100% eftersom flera mödrar har mer än ett "minustecken")

Psykiska besvär, psykisk sjukdom eller psykisk svaghet är den vanligaste "bristen" som har noterats. Med "promiskuitet, prostitution" menas av myndigheten påstådd prostitution eller anteckningar av typ "omfattande spring dagligen av olika män" etc. Uppgifter om "dåliga arvsanlag" finns vanligen i läkarutlåtande i samband med diskuterad adoption av något barn.

kommentar

Anteckningar om missbruk är som tidigare konstaterats påfallande sällsynt jämfört med 80-talet (se diskussion, sida 32-34; se även Boseaus et al (1983) där missbruk var orsak till omhändertagandet för närmare 70% av barnen).

Papporna

"Familjerna" i deras helhet består av 94 mammor som har fått 353 barn med 233 pappor. I följande bild visas hur "familjerna" ser ut, d v s mamma, antal pappor och antal barn (även syskon som inte finns med i undersökningsmaterialet).

tabell 9: "familjerna" efter antal pappor

barn i fam	ant fam	antal pappor i "familjen"							
		1	2	3	4	5	6	7	8
2	21	5	16						
3	24	3	11	10					
4	26	1	11	9	5				
5	12	1	3	6	1	1			
6	4	1	-	1	1	1	-		
7	5	-	-	2	2	-	-	1	
8	2	1	1	-	-	-	-	-	-
s:a fam	94	12	42	28	9	2	-	1	-
s:a fäder	233	12	84	84	36	10	-	7	-

Alla syskon ingår inte i forskningsunderlaget vilket gör att pappornas antal där minskar till 177. Ingen av syskonkonstellationerna i forskningsunderlaget har mer än tre pappor (1 pappa: 20%, 2 pappor: 71%, 3 pappor 9%) och samma fäder har barn både i fosterhem och hos modern i knappt en tredjedel (31%) av "familjerna" (20%: alla barn i familjen har samma far; 11%: något av hemmabarnen har samma far som ett fosterbarn). I resten av "familjerna" har fosterbarnen och hemmabarnen konsekvent olika fäder.

kommentar

Jag har inte funnit någon undersökning med data från 60- eller 70-talets fosterhemsvård som ens kan antyda ett svar på frågan om de många papporna är någorlunda representativa för familjer med barn i fosterhemsvård.

Papporna frånvarande i aktmaterialet

Det saknas helt och hållet anteckningar om 77% av fäderna. För 17% finns några uppgifter och endast om 10 fäder (6%) är anteckningarna någorlunda fylliga. Papporna är m a o frånvarande i aktmaterialet.

kommentar

I Fosterbarnsutredningen saknades uppgifter om faderns situation för nästan hälften av barnen i svaren från barnavårdsnämnderna. Även i senare undersökningar är papporna ofta frånvarande i socialarbetarnas bild av fosterbarnen (Nilsson, 1986; Vinnerljung, 1989).

Gifta eller sammanboende föräldrar

Få (17%) av fosterbarnen hade båda sina föräldrar i hemmet vid placeringen. Ytterligare 21 % hade tidigare haft sin pappa boende tillsammans med modern men de hade skilts åt före placeringen. Nästan hälften (48%) av fosterbarnen har aldrig (enligt akterna) haft sin föräldrar boende tillsammans (här ingår de fosterbarn vars faderskap aldrig blev fastställt). För resterande 14% saknas uppgifter helt.

Situationen var delvis annorlunda för hemmabarnen. En tredjedel (32%) hade gifta eller sammanboende föräldrar till 7-årsdagen, 27 % hade någon gång haft sina föräldrar tillsammans i ett gemensamt hem men dessa hade skilts åt före 7-årsdagen. Bara 10% (inklusive 3 barn med faderskap ej fastställt) har aldrig, enligt akterna, haft gifta eller sammanboende föräldrar. Men uppgifterna är mycket knapphändiga. Det är ändå troligt att hemmabarnen oftare än fosterbarnen hade sina föräldrar boende tillsammans någon gång under de sina första uppväxtår.

Hur förhållandet mellan pappa och mamma varit är en annan fråga. Återigen måste understrykas att aktmaterialet är mycket tunt. Om vi tar samtliga barn (både foster- och hemmabarn) som har haft sina föräldrar boende tillsammans finns för 28% anteckningar om slitningar och bråk mellan föräldrarna (för 13 fosterbarn och 20 hemmabarn). Uppgifter om att fadern misshandlat modern finns för 9% av samtliga barn (5 fosterbarn och 6 hemmabarn).

kommentar

Det är svårt att utläsa sammanboendefrekvensen i Fosterbarnsutredningen (aa). Olika siffror pekar dock åt samma håll. 45% av alla omhändertagna fosterbarn hade vistats hos mor och far under större delen av det första levnadsåret. Vid tidpunkten för omhändertagandet hade siffran minskat till 25%. Nästan vart tredje barn som någon gång bott hos sina föräldrar hade upplevt att dessa separerat.

Sannolikt har färre av forskningsunderlagets fosterbarn bott tillsammans med båda föräldrarna än vad som var vanligt i den dåtida fosterbarnsvården.

I modernt material har 8-10% av fosterbarnen i en kommuns vård vid undersökningstillfället haft båda föräldrarna sammanboende (Nilsson, 1986; Vinnerljung, 1989). Hesse (1988) fann att 17% av Barn-i-kris-projektets föräldrar var "kärnfamiljer" vid omhändertagandet av barnet/barnen men att andelen hade sjunkit till 4% efter två år.

Pappornas inställning till placeringen enligt aktmaterialet

För 63% av fosterbarnen saknas några som helst uppgifter om pappans inställning till fosterhemsplaceringen. När papporna har en inställning är den vanligtvis positiv - gäller 29% av barnen - men aktanteckningarna är som tidigare påpekats flera gånger bara myndighetens bild, inte deras egen. 8 barns pappor är negativa till placeringen (8%) och gör någon form av aktivt motstånd i 5 fall, faktiskt för fler barn än mammorna (2 st).

Brister hos papporna enligt myndigheten

Liksom för mödrarna har jag sökt efter "minustecken" i myndigheternas bild av papporna till samtliga barn, både fosterbarn och hemmabarn. Här är uppgifterna så få att det blir missvisande att göra en tabell. Det är dock intressant att spritmissbruk hos fadern finns noterat för mer än hälften av de barn där det överhuvudtaget finns några anteckningar om pappan (39 av 67 barns fäder). Sen vad som var alkoholmissbruk och vad som var myndighetsrepresentantens ogillande av faderns alkoholvanor vet vi inget om.

Kapitel 7: Barnen i fosterhem

Kapitlet innehåller olika uppgifter om själva fosterhemsplaceringen.

Ålder vid placeringen

Urvalskriterium var som tidigare nämnts minst 5 års placeringstid före 13 årsdagen. Inget barn kan vara äldre än 8 år vid placeringen.

tabell 10: fosterbarnens ålder vid placering i fosterhem

ålder/år	antal barn	%	% ackumulerat
< 1	16	15	15
1	30	28	43
2	20	19	62
3	17	16	78
4	5	5	83
5	9	8	91
6	1	1	92
7	6	6	97
8	3	3	100
tot	107	101	100

Mer än 3/4 (78%) placerades när de var 3 år eller yngre. Medianålder vid placeringen är 2 år (lika för pojkar och flickor).

kommentar

Urvalets konstruktion ger automatiskt en proportionell övervikt av barn placerade under de första tre åren jämfört med Fosterbarnsutredningen där barnen var 0-15 år vid omhändertagandet, dvs vid fosterhemsplaceringen eller vid intagningen på barnhem som för en grupp barn föregick placering i fosterhem. Trots det var - förutom de privatplacerade - hela 58% av barnen från Göteborg/ Malmö 0-3 år. Om alla barn med placeringsålder 9-15 tas bort från Fosterbarnsutredningens (aa) siffror var uppskattningsvis knappt 3/4 av resterande barn 0-3 år vid omhändertagandet, ungefär samma siffra som för det här underlaget. En grov uppskattning (författarna använder andra åldersintervall) av Bonnier och Kälvestens (1990) material om Stockholmsbarn placerade i fosterhem 1960 ger cirka 70% barn i samma ålder vid placeringen.

Sammanfattningsvis förefaller åldersfördelningen bland forskningsunderlagets fosterbarn inte vara mycket annorlunda än för övrig svensk fosterbarnsvård inom definerat åldersintervall (0-8 år vid placeringen) under aktuell tid.

Placeringstid

82% av fosterbarnen hade vid 16-årsdagen varit i fosterhem minst 10 år. Medianvårdtid var 14 år (samma för pojkar/flickor, ett år mindre för släktingplaceringar). Det rör sig följaktligen om permanenta placeringar vilket eftersträvas i s k "permanency planning", d v s placeringar som avser att ge barnet ett nytt hem, en "garanterad" och stabil bas för uppväxten (se sammanfattning av forskning om "permanency planning" i Thoburn, 1990).

Barnhemsvistelser för fosterbarnen

Majoriteten av fosterbarnen - 56% - var på barnhem vid minst ett tillfälle. Detta var vanligare bland flickor (64%) än pojkar (51%). Skillnaden är dock inte statistisk säkerställd i χ^2 -test ($p < 0,2$). Hälften av de 60 barnen med barnhemserfarenhet har mer än en barnhemsplacering i sin historia, vanligtvis 2 och som mest 8 placeringar före 13 årsdagen.

37% av alla fosterbarn var på institution minst 1/2 år under sina första tre år, 19% minst ett helt år. 3 barn tillbringade 2 eller mer av de 3 första åren på barnhem.

kommentar

När det gäller erfarenhet av institutionsvård är barnen i underlaget inte orepresentativa för svensk fosterbarnsvård under aktuell tid, enligt tidigare undersökningar. Bohman (1971) fann i en undersökning av adoptionsaktuella barn att 2/3 varit på spädbarnshem under sina första år. Cirka 60% av fosterbarnsutredningens omhändertagna barn hade någon gång varit på barnhem. Även i Bonnier och Kälvestens undersökning (1990) hade de flesta av fosterbarnen vårdats på någon form av institution, vanligast spädbarnshem och/eller barnhem.

Fosterhemmens geografiska läge

Fosterhemmens geografiska läge var föremål för Fosterbarnsutredningens uppmärksamhet. I följande tabell visas var fosterhemmen fanns i förhållande till Malmö. När ett barn varit i flera fosterhem anges den familj där barnet var längst.

- "i Malmö" innebär att barnets fosterhem låg inom kommunen
- "< 5 mil" att det fanns på 5 mils avstånd från Malmö men utanför kommunen
- "Skåne" att det fosterhemmet var beläget mer än 5 mil från Malmö men inom Skåne
- "övr Sverige" att fosterhemmet fanns utanför Skåne

tabell 11: fosterhemmens geografiska läge

var?	totalt	vanl f-hem	släkthem
i Malmö	43%	8%	86%
< 5 mil	10%	14%	6%
Skåne	28%	47%	4%
övr Sverige	19%	31%	4%
totalt	100%	100%	100%

41 av de 46 barn som fick bo kvar i sin hemstad var hos sina släktingar (89%).

Nästan alla barn som togs omhand av sin egen utvidgade familj fick bo kvar nära sitt föräldrahem och omvänt flyttade de flesta som hamnade i "vanliga fosterhem" i norra Skåne eller längre bort. Vid en första anblick är drygt hälften av barnen i sin hemkommun eller nära den, en positiv bild om man utgår från tanken om "närhet" mellan fosterhem och hemort, men bakom siffrorna döljer sig släktingplaceringarna.

kommentar

Fosterbarnsutredningen har uppgifter om fosterhemmets avstånd från föräldrarnas bostad. I forskningsunderlaget används "avstånd från Malmö", d v s placerande kommun för de omhändertagna barnen. Begreppen är inte synonyma eftersom flera av föräldrarna i forskningsunderlaget bodde utanför staden under tiden barnet var i fosterhem. Men jämförbarheten är ändå troligtvis hygglig.

Av Fosterbarnsutredningens barn i "vanliga fosterhem" bodde vart fjärde barn fem mil eller mindre från föräldrarna och mer än hälften tio mil eller längre. I forskningsunderlaget finns 22% inom en femmilaradie från Malmö, 31% utanför Skåne

(radie 10-15 mil). Bland släktingplaceringarna fanns drygt hälften av Fosterbarnsutredningens barn närmare föräldrarnas bostad än 5 mil, i forskningsunderlaget 92%.

Forskningsunderlaget skiljer sig sannolikt från Fosterbarnsutredningen främst genom att släktingplaceringarna i högre grad finns nära hemkommunen ("omhändertagande kommun" eller för de privatplacerade barnen "tillsynsansvarig kommun"). De flesta av de privatplacerade barnen hade sina föräldrar i eller i omedelbar närhet till Malmö när barnen flyttade till fosterhemmet.

Totalsiffran för placeringar på långt avstånd i underlaget (19% utanför Skåne) ligger förvånansvärt nära färskare statistik. Knappt vart fjärde av Malmös fosterbarn (23%) var placerade utanför Skåne 1986 (Nilsson, 1986), 18% av Helsingborgs placeringar fanns > 10 mil från hemkommunen (Vinnerljung, 1989).

Vi vet idag att de flesta ur socialgrupp tre och "fyra" har släktingarna som centrala i sitt sociala nätverk (Hessle, 1988; Mosesson, 1991). Eftersom sannolikt dessa barn också till största delen har sina rötter i samma socialgrupp (se t ex Hessle, 1988) innebär förhållandet att de som placerats utanför sin släkt också nästan alltid har placerats fysiskt långt från sitt naturliga sociala nätverk. Om myndigheten ville bibehålla barnens anknytning till sin familj vore det naturligt att fosterhemsplacera barn i icke-släkthem främst i Malmö där den geografiska närheten till barnets egna släkt fanns kvar som kompensation och omvänt placera barnen på större geografiskt avstånd endast hos släktingar. I Fosterbarnsutredningen antyds liknande funderingar och forskarna förvånas över att släktingplaceringarna minskar i andel med avståndet.

Myndighetens kontakt med fosterhemmen

I journalanteckningarna speglas socialvårdens kontakt med fosterhemmen. Det är besök ("inspektioner") och telefonsamtal/brevkontakter. Det går att urskilja tre typer av relationer mellan myndighet och fosterhem:

- myndigheten har konsekvent haft *gles* kontakt med fosterhemmen, d v s besökt barnen vartannat år eller oftast ännu mera sällan. Ibland finns luckor i besöksfrekvensen på 5 år och t o m mer. Brev- och telefonkontakt har varit sällsynt.

- myndighetens kontakt har skiftat. Under vissa år har den varit tät (t ex besök flera gånger/år) men har helt legat nere under långa perioder, ofta flera år (*skiftande*) liksom andra typer av kontakter.
- fosterhemmen har fått besök en gång per år eller mer och har haft regelbunden telefon eller brevkontakt med myndigheten däremellan (*tät*)

I följande tabell har barnen uppdelats efter placering i "vanliga fosterhem" och släktinghem.

tabell 12: kontakt mellan myndighet och fosterhem

omfattning	vanl f-hem	släkthem	totalt
gles	22 %	71 %	44 %
skiftande	29 %	17 %	23 %
tät	47 %	12 %	32 %
framgår ej	2 %		1 %
summa	100 %	100 %	100 %

Förhållandena för de två grupperna är omvända. De flesta släktinghemmen har haft en gles kontakt med myndigheten under hela placeringen medan de "vanliga fosterhemmen" vanligtvis har haft en åtminstone tidvis tät kontakt med socialvården. Det statistiska sambandet är mycket starkt (enligt χ^2 -test $p < 0,001$).

kommentar

Det är omöjligt att här jämföra forskningsunderlagets barn med Fosterbarnsutredningens. Efter att ha läst cirka 1.700 fosterbarnsakter förefaller de inte på något sätt speciella för Malmö-förhållanden.

Om avstånd vore ett hinder för regelbunden/tät tillsyn borde skillnaderna i utövad tillsyn (från placerande kommun) mellan släktinghemmen och övriga fosterhem vara de motsatta. Speglar siffrorna intresset hos myndigheten, en medveten policy eller en "naturlig prioritering" efter akuta behov?

I materialet finns 22 barn som antingen blivit utstötta från sina fosterhem eller som tidvis levt under ett sådant hot. Socialvården har haft tät kontakt med drygt

hälften av dessa barns fosterhem och bara i fyra fall (2 hotade och 2 utstötta) kan kontakten myndighet/fosterhem betecknas som "gles". Vilket åtminstone sätter ett litet frågetecken för det vanliga påståendet bland de professionella att omplaceringar och kriser i fosterhemmen uppkommer som en konsekvens av bristande tillsyn.

Antal fosterhem för varje barn

15 (14%) av de 107 fosterbarnen vistades i mer än ett fosterhem, 10 pojkar och fem flickor. Skälen var flera:

- planerad omflyttning. 4 barn vistades en kort, tillfällig period i en familj i avvaktan på placering i ett fosterhem för längre tids vård.
- oplanerad omflyttning till annat fosterhem p g a att barnet blev utstött från sitt tidigare fosterhem. 5 barn var med om detta.
- placering i nytt fosterhem efter misslyckad hemgång, 3 barn. Övriga 4 av de 7 barn som var hemma "och vände" kunde återplaceras i sina förra fosterhem
- myndighetsingripande p g a missförhållanden i fosterhemmet gjordes för 2 barn och slutligen framgår det ej av aktmaterialet varför ett barn flyttades till ett annat fosterhem än det första

Utsötta barn och hot om utstötning

Några av barnen blev utstötta från fosterhemmet, d v s fosterföräldrarna ville inte ha barnet kvar i hemmet. Andra blev (enligt aktmaterialet) rejält hotade med utstötning, t ex "vi kan inte ha Dig kvar om Du inte bättrar Dig", antingen av fosterföräldrarna själva eller av dem och socialarbetaren.

Om vi tar bort de 13 barn som adopterades när de var mellan 5 och 9 år återstår 94 barn som var fosterbarn under sin uppväxt. Av dessa fanns 48 i "vanliga fosterhem" och 46 i släktinghem. Antalet icke-släktinghem (vanl f-hem) är här ett mer och släktinghemmen ett färre än vad som tidigare redovisats beroende på att ett utstött barn flyttade från ett "vanligt fosterhem" till en släkting. En tabell visar den proportionella fördelningen mellan icke-släkting-/släktinghem av utstötnings-hotade och faktiskt utstötta barn:

tabell 13: barn som stötts ut eller blivit hotade av utstötning från fosterhemmet efter fosterhemstyp

	vanl f-hem	släktinghem
ej hotad el utstött	60% (n=29)	93% (n=43)
hotad men ej utstött	19% (n=9)	4% (n=2)
utstött ur fosterhemmet	21% (n=10)	2% (n=1)

Om vi slår samman utstötta barn och de som hotats med utstötning blir skillnaderna starkt statistiskt signifikanta enligt χ^2 -test ($p < 0,001$). Det enda utstötta släktingbarnet bodde hos sina morföräldrar som efter övertalning och hot om tvångsåtgärder från socialvården motvilligt sade till sitt vilda barnbarn att han inte kunde bo kvar där längre.

För 7 av 11 utstötta barn upphörde deras placering p g a problem i tonåren. Alla sju var över 15 år, två hade varit 8 år i sitt fosterhem, de återstående 13 år eller längre. Av dessa sju placerades ett barn i nytt fosterhem, övriga hamnade på institution. 2 barn omplacerades i yngre ålder när fosterföräldrarna skildes och ingen ville ta hand om fosterbarnet. Ett av barnen blev omplacerad två gånger av samma skäl. Ytterligare ett barn omplacerades i späda ålder p g a att fosterföräldrarna upplevde henne som konkurrent till en likaledes späda adoptivdotter. Slutligen hade ett barn rejäl otur och blev omplacerad tre gånger, först p g a att han misshandlades i fosterhemmet och sedan två gånger när fosterföräldrarna tyckte han var alltför krävande för dem.

kommentar

Omkring en fjärdedel av barnen i Fosterbarnsutredningen hade varit i mer än ett fosterhem, i Bonnier och Kälvestens undersökning 33% och i Allmänna Barnhusets stora undersökning från tidigt 50-tal 19% (Berglind, 1956). Men i alla tre undersökningarna var samtliga placeringsåldrar inräknade, även barn som placerades i tonåren. Vi vet att omplaceringar och avbrutna fosterhemsvistelser av olika skäl är betydligt vanligare för barn som placeras när de är äldre (se bl a Levin och Nilsson, 1979). Det är omöjligt att bestämt säga om fosterbarnen i det här underlaget är avgörande orepresentativa vad gäller byten av fosterhem, hemflyttningar mellan bytena och utstötningar från sina fosterhem. Det verkar troligt att de varit "bättre" lottade än barnen i flera andra undersökningar (se även Andersson, 1988; Vinnerljung, 1989).

Skillnaderna mellan släktinghem och "vanliga fosterhem" pekar i samma riktning som flera engelska undersökningar (Rowe et al, 1984, 1989; Millham et al, 1986; Berridge och Cleaver, 1987) men stämmer även med en del svenska erfarenheter (Vinnerljung, 1989).

Diskussion om pengar

I genomgången av akterna har jag noterat om ekonomiska diskussioner mellan fosterhem och socialvården hade en framträdande plats. Jag har inte sett på mängden av kvitton eller utbetalningar, inte heller på beloppen det gällde, utan noterat de fosterföräldrar som hade upprepade krav på förhöjd fosterlön (månatlig arvodes- och omkostnadsersättning), återkommande stora krav på annan ersättning m m. Det råder i mina ögon (som arbetat i fosterhemsvården i sju år) ingen tvekan om att pengarna hade en central plats i dessa fosterhems relation till den kommunala socialvården. Därmed inte sagt att pengarna nödvändigtvis var ett centralt motiv för beslutet att ha fosterbarn, ej heller att andra fosterhem inte hade detta motiv.

I 13 av 59 placeringar hos icke-släktingar var pengarna ständigt närvarande jämfört med 3 av 48 släktingplaceringar. Skillnaden är statistisk signifikant på 5%-nivån i χ^2 -test ($p < 0,05$).

tabell 14: ekonomiskt krävande fosterföräldrar?

	vanl f-hem	släktinghem	summa
nej	46	45	91
ja	13	3	16
summa	59	58	107

Över hälften av barnen i de ekonomiskt aggressiva "vanliga fosterhemmen" (7 av de 13) blev dessutom antingen hotade med att åka ut från fosterhemmet någon gång under placeringen (3 st) eller kördes ut av fosterföräldrarna (4 st). Små men tänkvärda siffor.

kommentar

Pengarnas roll i fosterhemsvården har varit - och är - ett närmast tabubelagt område (Sunesson, 1990). Men hur ser det egentligen ut för barnen själva? Vilken roll spelade "pengarna" i deras *hem* där de flesta i det här materialet haft sin faktiska uppväxt. Hur kändes det att växa upp med själva existensen i hemmet legalt vilande på ett ekonomiskt avtal mellan föräldarna och en kommunal myndighet? Vilka verkliga minnen har de, vilka fantasier och föreställningar levde de med, vad hände när det var dags att bli vuxna och lämna fosterhemmet?

Adoption

13 barn (12%) i forskningsunderlaget blev adopterade av sina fosterföräldrar (ett av släktingar), alla när de var mellan 5 och 9 år. Men i akterna göms en komplex situation med många inblandade parter som alla måste vara positiva om det skulle bli en adoption:

- biologiska föräldrar måste enligt lag ge sitt medgivande (vid speciella omständigheter räckte det med moderns medgivande)
- fosterföräldrarna måste vilja adoptera fosterbarnet
- socialvården var förmedlare av barn aktuella för adoption samt utredande/ prövande instans vad gäller adoptivföräldrarnas lämplighet men även barnets "lämplighet" som adoptivbarn. Socialvårdens bedömning lämnades till tingsrätten som sedan fastställde eller avslog ansökan om adoption. I de fall där fosterföräldrar ville adoptera ett fosterbarn som från början placerades utan tanke på adoption var socialvården igen utredande/prövande instans. Socialvårdens yttrande var Tingsrättens beslutsunderlag. Ibland hade tjänstemännen underskrivna adoptionsmedgivande från föräldrar till barn som fosterföräldrar ville adoptera men man vägrade att medverka till adoption eftersom barnets arvsanlag bedömdes som dåliga eller osäkra av konsulterad läkare.
- konsulterad läkare (oftast förre överläkaren vid psykiatriska kliniken i Malmö) gjorde på socialvårdens uppdrag en bedömning av barnets ärftliga anlag med eventuella riskfaktorer (t ex svag begåvning, psykiska problem samt åtminstone i Malmö även kriminalitet i någon av föräldrarnas familj). Dessa intyg verkar helt

ha styrt socialvårdens tjänstemän i deras handlande. I praktiken verkställde socialvården intentionerna i läkarens bedömning. Följaktligen var även undersökande (av barnet) läkare en viktig part. Om han/hon hade en negativ inställning blev det ingen adoption.

I aktmaterialet finns anteckningar om diskussion mellan parterna om adoption för 35 barn, d v s 1/3 av alla fosterbarn, och för så gott som hälften av alla i "vanliga fosterhem" (29 av 59). Men bara i 5 fall var alla inblandade parter eniga om adoptionen och den kunde då verkställas utan problem. I övriga 30 fall uppstod hinder i form av att någon av parterna stoppade adoptionen, tillfälligt eller för gott.

tabell 15: vem stoppade adoptionen, tillfälligt eller för gott?

part	antal barn	förlopp
biologiska föräldrar	7	1 barn adopterades
fosterföräldrar	7	1 barn adopterades
socialvården och läkare	11	upphävdes/förbisågs för 4 barn
oklart vem som stoppar	3	ingen adoption
faderskapsutredn	2	blev adoption
fördröjde processen		
summa	30	8 adopterades, 22 adopterades ej

Alltså:

Adoptionen fördröjdes av olika skäl för 8 barn p g a att någon part från början stoppade adoptionen (p g a rättsprocess om faderskapet för två barn) men ändrade sig senare. 22 barn blev aldrig adopterade i sina fosterhem, trots att antingen föräldrarna eller fosterföräldrarna ville:

- föräldrarna förhindrade för gott adoption i 6 fall där fosterföräldrarna ville adoptera men ändrade sig för ett barn.
- lika många barn (6) blev aldrig adopterade - trots att deras biologiska föräldrar önskade så - eftersom fosterföräldrarna inte ville adoptera sitt fosterbarn. Ett barns fosterföräldrar var från början ointresserade av föräldrarnas erbjudande om adoption men ändrade sig så småningom.
- 7 barn förblev fosterbarn under sin uppväxt, trots att både fosterföräldrar och biologiska föräldrar ville få en adoption till stånd, eftersom socialvården och läkaren var mot adoption p g a suspekta arvsanlag hos barnet.

Ett negativt ställningstagandet för fyra barn undanröjdes efterhand, antingen genom att en ny tjänsteman hos socialvården struntade i läkarens rekommendationer eller att en annan läkare skrev nytt intyg.

- för 3 barn är det oklart vem som var negativ.

kommentar

Av fosterbarnen i Bohmans undersökning var 70% adopterade i elva-årsåldern (Bohman på Sättra Bruk, 1984, Socialstyrelsens PM 75/84). I Fosterbarnsutredningen uttryckte knappt 40% av fostermödrarna som inte var släkt med barnet en önskan om att adoptera sitt fosterbarn. Andelen adoptionsintresserade varierade med barnets placeringstid och minskade med åren. I Bonnier och Kälvestens (1990) uppföljningsundersökning av 412 barn som 1960 placerades i fosterhem av Stockholm blev 43 adopterade före 18 år. De utgör 16% av alla fosterbarn som var högst 7 år vid första placeringen (om vi antar att även adopterade barn var under 7 år vid första fosterhemsplaceringen, vilket inte framgår).

Återigen är det omöjligt att säga något bestämt om avvikelser i forskningsunderlaget från 60-talets fosterbarnsvård, denna gång vad gäller adoption. Men inget talar för avgörande skillnader.

Lag och ideologi om adoption på 60-talet

Tiden var 60-talet (33 av de 35 barnen som förekom i adoptionsdiskussionerna var födda mellan 1958 och 1965). Det är viktigt att komma ihåg att parterna agerade i en historisk ram med tidsbundna värderingar där ärftliga egenskaper, främst intelligens, var en viktig angelägenhet att bevaka i samhällets hantering av adoptioner. Detta förefaller ha förändrats radikalt i och med att antalet svenska adoptivbarn snabbt minskade i slutet av 60-talet, bl a p g a ändrad praxis i abortfrågan (Bungerfeldt, 1969), för att så småningom nästan helt ersättas av utländska barn. Jämför t ex perspektivförändringen mellan Allmänna Barnhusets skrift "Adoption" från 1955 (även den omarbetade upplagan 1969) med boken "Adoptera - ett alternativ" från 1969 (red Ingelstam) där de internationella adoptionerna är centrala.

Barnavårdsnämnderna skulle i ett adoptionsmål på 60-talet lämna yttrande om både adoptivföräldrarna och det presumtiva adoptivbarnet. I propositionen fastslogs:

"Vid sidan av den vanliga läkarundersökningen av barnet, som bör ingå som ett led i varje adoption, är det sålunda ofta önskvärt att barnets arvsbiologiska faktorer blir klarlagda. Över huvud torde som det grundläggande villkoret för att en adoption skall slå väl ut kunna uppställas att barnet och adoptanten, populärt uttryckt, passar för varandra" (proposition om förändringar i Föräldrabalken, lag 12 dec 1958:640, citerad i Socialstyrelsen, 1959, s 8-9).

Allmänna Barnhuset gav 1955 ut skriften Adoption (1955) - "vägledning för myndigheter, tjänstemän och förtroendemän, vilka har att syssla med frågor angående adoption" (titelbladet) - i samråd med Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen där barnavårdsnämndernas skyldigheter fastslogs i form av rekommendationer. Lagförändringen 1959 innebar i praktiken ett lagfästande av dessa rekommendationer som redan blivit praxis (Socialstyrelsen, 1959).

I "Adoption" (aa) - liksom i flera andra skrifter om adoption från den här tiden (t ex Asklund, 1960) - diskuteras frågor om arv och miljö runt adoption. I lagen finns möjligheter att häva adoption om man inom fem år från adoptionen upptäcker "...sinnesslöhet, annat svårt själsligt lyte eller svårartad sjukdom, som kan tänkas härröra från tiden före adoptionen" (FB 1 juli 1959 §§ 4:8 och 4:11). Till själsligt lyte hänfördes också "svårare former av medfödd psykopati" (Walin, 1952). Adoptionen kunde hävas på begäran av adoptivföräldrarna "...där barnet grovt förgått sig mot adoptivföräldrarna eller någon av dem eller deras närmaste eller där barnet för ett lastbart eller brottsligt liv, förutsatt att det icke uppenbarligen kan fordas att adoptivförhållandet ändock ska bestå" (FB 1 juli 1959 § 4:9).

Allmänna Barnhusets skrift menar att vetenskapen inte har påvisat att kriminalitet är ärftligt (aa). Men i läkarintygen från 60-talet, hämtade ur Malmös arkiv för fosterbarnsvården, var kriminalitet i föräldrarnas familj uppenbarligen något viktigt som i flera fall ledde till avstyrkande av adoption. Gick läkaren s a s utanför ramarna? Malmös socialvård ifrågasatte honom aldrig i någon av de akterna jag har läst. Ulf Otto, stridbar barnpsykiater i Kristianstad, gjorde det däremot i ett fall. Han skrev indignerat i ett intyg som gick emot Malmö-läkaren att barnets trygghet måste väga tyngre än diffusa spekulationer om ärftlig brottslighet. Otto förordade bestämt adoption efter flera års fruktlösa försök från fosterföräldrar att få en sådan till stånd (medgivande från de biologiska föräldrarna fanns sedan lång tid tillbaka).

Det var också viktigt i ideologin att barn och föräldrar skulle passa ihop: "Man bör undvika att placera barn av utpräglat sydländsk typ hos blonda och resliga

personer" (Allmänna Barnhuset, 1955, bildtext s 40). I ett intyg skrev Malmö-läkaren att barnet (född 1964) kunde adopteras i en familj "där icke alltför stora krav ställes på intellektuell utrustning". Tidsandan runt adoption berörde fosterbarnsvården påtagligt handfast för de barn där adoption avstyrktes trots föräldrars medgivande eller t o m klart uttryckta önskemål. Barnen dög som fosterbarn men var av för klent material för adoption. Här är ytterligare ett tydligt exempel på de normer som uttrycks i många handlingar från 60-talets barnavård. Jönköpings barnavårdsnämnd skrev i ett yttrande 1961 om två makar - båda med benprotes - som sökte tillstånd att ta emot ett fosterbarn eftersom de inte kan få barn själva:

" Då, som tidigare nämnts, makarna NN:s lyte knappast märks då de rör sig, anser jag det skulle vara ganska hårt att ej giva dem möjligheten att få fostra ett barn i synnerhet som de förklarar sig villiga att taga hand om ett handikapad (sic) barn. Om deras ansökan inte beviljas kommer det säkerligen kännas bittert för dem och de skulle taga det som ett straff för sina handicap. Jag kan tillägga, att det gäller inget barn för framtida adoption. Undertecknad får därför hemställa, att nämnden måtte godkänna deras hem, om inte för ett friskt barn så kanske för ett barn, som annars under större delen av sin barndom skulle behöva vistas på barnhem på grund av ett handicap."

Adoption är en relativt ny företeelse i samhället, både här i Sverige och i andra länder (i England kom den första Adoption Act så sent som 1926 enligt Colton, 1988). Barn i nöd som samhället tvingas uppmärksamma p g a döda eller frånvarande föräldrar har det däremot alltid funnits och nämns i både svensk och brittisk lag flera hundra år tidigare. Fosterbarn och adoptivbarn är två olika former av samhälleligt initierad eller kontrollerad utplacering av barn i "främmande familjer" men har vitt skilda rötter. Förhållandet har uppmärksammats av flera engelska forskare, bl a M J Colton:

(Adoption) "...has primarily been regarded as a means of providing children for childless couples (often middle class), rather than as a response to the needs of deprived children (Tizard, 1977; Aldgate, 1982) with consequent stress in placement process on meeting the wishes of childless couples. By contrast, the social policy of boarding out or fostering children deprived of their own families originated in the seventeenth century under the auspices of the Poor Laws (Aldgate, 1982), and is traditionally a lower status activity that has fluctuated in esteem as a means of providing substitute care." (Colton 1988, s 27).

Kapitel 8: Hemflyttningar och umgänge fosterbarn/föräldrar

Försök att ta hem barnet

Närmare 2/3 av barnen (64%) blev kvar i fosterhemsvården utan att någon av föräldrarna försökte ta hem dem igen (enligt journalanteckningarna). Föräldrarna till 39 barn (36%) försökte och lyckades få hem 22 barn (varav 7 kom tillbaka till fosterhemsvården senare) men misslyckades i sina försök med 17 barn. I tabellen nedan visas vem som försökte ta hem barnen.

tabell 16: barn som var föremål för hemtagningsförsök/förälder som försökte

förlopp	båda föräldr	enb mamma	enb pappa	summa	%
lyckades	4	16	2	22	20%
misslyckades	4	9	4	17	16%
summa (n)	8	25	6	39	36%
%	7%	23%	6%	36%	

Mödrarna var mest framgångsrika, mer så när de inte hade fadern med i försöket. De få pappor som försökte ta ett föräldransvar på egen hand verkar ha fått det svårast. I ett fall stred föräldrarna om vem som skulle ta hem barnet varvid mamman vann.

Trots att §31 bvl stod för frivillighet misslyckades hemtagningsförsök för 15 barn som var placerade enligt denna paragraf varav 3 st där fadern försökte själv, utan att vara vårdnadshavare. Samtliga försök att ta hem barn (utom 2 tvångsomhändertagna barn) blev aldrig till "ärenden" som behandlades i nämnd eller rätt. Försöken gjordes i en slags förhandling med fosterhemmen eller med socialarbetarna som öppet sa nej eller förhalade frågan så länge att föräldrarnas begäran rann ut i sanden.

De 8 tvångsomhändertagna barnens öde var annorlunda än de "frivilligt placerade". Rimligtvis hade dessa barn störst anledning att placeras och borde logiskt bli kvar länge i fosterhemmen. De flesta blev det också - men inte utan skarp strid från föräldrarna. 5 av de 8 barnen togs hem av föräldrarna. Av dessa 5 blev 4 återplacerade i fosterhem senare. Föräldrarna till ytterligare 2 barn försökte få en hemgång till stånd men misslyckades. Bara ett tvångsomhändertaget barn lämnades kvar i fosterhemmet utan ett aktivt ifrågasättande från föräldrarna.

De barn som kom hem

22 barn kom hem före 16-årsdagen varav 15 för gott. De andra 7 återvände till fosterhemsvården, 6 redan inom ett år från hemgångsdagen. Det sista barnet blev placerat 4 gånger före 16 årsdagen (s k "jojo-vård").

De flesta som kom hem för gott - 9 st av de 15 - hade varit placerade hos släktingar. Omräknat i procent flyttade 19% av de släktingplacerade hem för gott jämfört med 10% av de barn som vistades i "vanliga fosterhem". Skillnaden är dock inte statistiskt säkerställd i χ^2 -test ($p < 0,25$).

kommentar

I Bonnier och Kälvestens rapport (1990) finns detaljerade uppgifter både om barn som återvänt hem för gott och om återplaceringar. Redovisningen är annorlunda och har ett annat syfte men jag har ändå försökt förstå förloppet för de yngsta barnen. Med reservation för feltolkningar finns i rapporten 84 barn, placerade före 2 år som var i fosterhem minst fem år. Av dessa blev 50 kvar för hela uppväxten vid första placeringen. 34 barn flyttade någon gång hem, 9 för gott medan 25 st "var hemma och vände" för längre eller kortare tid men återplacerades före 15-årsdagen. Nu räknas t ex även hemflyttningar från barnhem med i Bonnier och Kälvestens material vilket gör det än mera komplicerat. Här *antys* dock åtminstone en skillnad jämfört med forskningsunderlaget (alla garderingar till trots). Det verkar vara vanligare i Stockholmsmaterialet att barnen återvände till fosterhem när de kommit hem; i forskningsunderlaget var det vanligare att barnet blev hemma för gott.

Umgänge mellan fosterbarnen och deras mammor

Hade fosterbarnen - som nästan alla var i sina fosterhem längre än 10 år - någon kontakt med sina mammor under uppväxten? Journalanteckningarna i fosterbarnsakterna är även här tveksamma uppgiftslämnare. Dock finns det i många fall "sammanfattningar" där det förflutna presenteras och då finns där ofta uppgifter som tidigare hamnat mellan raderna.

Med ledning av journalanteckningarna har barnen delats i fem grupper:

- de som aldrig träffade sin mor under uppväxten
- de som träffade henne någon eller några enstaka gånger
- barn vars umgänge med mamma var "skiftande", d v s regelbundet och tätt under vissa perioder, aldrig eller sällan under andra
- barn med "någorlunda tätt" umgänge med modern. Innebörden är delvis oprecis men innefattar allt från att träffas varje vecka till ungefär en gång varannan månad men då under hela uppväxten. I vissa fall - främst de barn som bodde i släktinghem - finns barnens och/eller släktingarnas egna uppgifter återgivna, t ex "nn säger att hon träffar sin mor varje vecka..".
- några barn där det inte framgår om det funnits umgänge mellan barn och mor eller/och hur det varit

Sammanfattningsvis: uppgifterna är delvis osäkra, bilden är grov men ändå förvånansvärt tydlig. I följande tabell har barnen också delats upp i de som varit i släktinghem och "vanliga fosterhem".

tabell 17:1: umgänge barn-mor

typ av umgänge	vanl f-hem	släkthem	summa
aldrig	53%	4%	31%
någon gång	29%	4%	18%
skiftande	10%	13%	11%
någorl tätt	8%	75%	38%
framgår ej		4%	2%
summa	100%	100%	100%

Om vi för samman kategorierna blir bilden om möjligt än mera tydlig. "Vanliga fosterhem" och släktinghem är i materialet varandras motsatser när det gäller barnens umgänge med sina mammor:

tabell 17:2: umgänge barn-mor

typ av umgänge	vanl fhem	släkthem
aldrig el ngn gång	82%	8%
skiftande el någorl tätt	18%	88%

Skillnaderna är så stora att en statistisk signifikansprövning är onödig. Könsmässigt var det vanligare att pojkarna hade en "någorlunda tät" umgängesrelation med sina mödrar än flickorna, 43% respektive 31% (olikheten mellan könen är dock inte statistiskt signifikant i test med χ^2 -test, $p < 0.25$).

kommentar

I Fosterbarnsutredningen ställdes frågan om kontakt mellan fosterbarn och föräldrar. 45% av barnen utan släktskap med fosterföräldrarna saknade föräldrakontakt. För samma grupp barn som varit i fosterhemmet 5 år eller mer var siffran nästan 60%. Nu gällde det en fråga vid ett givet tillfälle, inte som i forskningsunderlaget där flera års journalanteckningar bildar underlag för mer av en totalbedömning. De icke-släktinghemsplacerade barnen i forskningsunderlaget har sannolikt inte haft mer föräldrakontakt under placeringen än barnen i Fosterbarnsutredningen, snarare mindre. Släktinghemsplacerade fosterbarns föräldrakontakt redovisas inte av Fosterbarnsutredningen.

Även i den moderna Familjevården är det vanligt att barnens kontakt med föräldrar upphör eller aldrig påbörjas. Nästan hälften av alla Helsingborgsbarn som vårdades i "vanliga fosterhem" 1988, och som hade varit i fosterhemsvård 5 år eller mer, var helt utan föräldrakontakt (Vinnerljung, 1989). Bara fyra av undersökningens 30 släktinghemsplacerade barn var utan föräldrakontakt (trots långa vårdtider); för två av dessa fyra barn var orsaken att myndigheten beslutat om besöksförbud.

Fosterhemmens och socialvårdens attityder till umgänge mellan mor och barn

Det är omöjligt att veta hur fosterhemmens attityd påverkade umgänget. Det förefaller dock rimligt att fosterföräldrarna i någon form påverkade barnens relationer till mödrarna, oavsett om detta skedde på ett aktivt sätt eller genom passivitet.

I anteckningarna har därför sökts efter uppgifter dels om fosterföräldrarnas attityd och dels om de varit aktiva respektive passiva i sin hantering av umgänget. Har de själva tagit några initiativ eller överlåtit detta till föräldrarna och/eller socialvården?

tabell 18: fosterhemmets attityd till umgänge barn-mor

attityd	vanl f-hem	släkthem	summa
negativ	25%	10%	19%
positiv	22%	71%	44%
framgår ej	53%	19%	37%
summa	100%	100%	100%

Enligt aktmaterialet är det vanligare med en negativ än en positiv attityd till umgänget barn/mor bland "de vanliga fosterhemmen" och det motsatta bland släktingplaceringarna. 15 av de 20 barn vars fosterföräldrar var negativa till umgänge barn/mor bodde i "vanliga fosterhem. Av de barn vars fosterföräldrar hade en positiv inställning var 34 av 47 släktingar.

Fosterföräldrarna gjorde någon form av aktivt handlande i umgänget barn/mor för 40 barn (37%). "Vanliga fosterföräldrars" handlande innebar oftare något *mot* umgänget (6 barn) än *till stöd för* (3 barn). Släktingar gjorde något till stöd för umgänget i 28 fall och mot det för 3 barn.

Socialvårdens attityd till umgänget barn/mor kommer vanligtvis inte fram i journalanteckningarna. När det finns en antecknad mening om umgänget är den negativ om barnen finns hos "vanliga" fosterföräldrar (8 barn) och oftare positiv (15 barn) än negativ (6 barn) om det rör släktingplaceringar.

När det gäller aktiva insatser för umgänget barn/mor verkar det ha rått en nästan total passivitet hos socialvården. Bara för 5 barn har tjänstemännen tagit någon form av aktivt initiativ, i ett fall mot umgänget och i 4 fall till stöd för barn/mor-relationen.

Umgänge mellan fosterbarnen och deras pappor

Papporna har sannolikt inte varit lika borta i barnens liv som de är i aktmaterialet men dock mycket frånvarande. Därmed inte sagt att de varit frånvarande i barnens föreställningar och fantasier (se t ex Cederström, 1991). Bara 11 barn har enligt aktmaterialet träffat sin far "någorlunda tätt" (se indelningen som användes för klassificering av umgänge mor/barn, sid 59) och 4 har haft ett "skiftande" umgänge med sin far, d v s träffat honom ofta och regelbundet under vissa perioder, sällan eller aldrig under andra år.

Av dessa sammanlagt 15 barn som åtminstone tidvis haft tätt umgänge med sina pappor bor inte oväntat 12 hos släktingar. Mer förvånande är att nästan alla är pojkar (13 av 15). Det rör sig om små undergrupper från ett svagt underlag vilket gör reflektioner vanskliga.

Fosterhemmens och socialvårdens attityder till umgänge mellan far och barn

Fosterhemmens attityd till umgänget barn/far märks bara i 24 barns journaler, för 10 barn en negativ (8 i "vanliga fosterhem") och för 14 en positiv inställning (8 i släktinghem),

7 barns fosterföräldrar gör något aktivt *till stöd för* barn/far-umgänget (5 släktingar), 4 något aktivt *mot* (alla "vanliga fosterföräldrar").

I de få fall (17 barn) som myndighetens tjänstemän redovisar en mening öppet i journalerna om barn/far-relationen är det lika vanligt att den är negativ (9 barn i "vanliga fosterhem") som positiv (8 barn varav 5 hos släktingar). Men endast för 2 av alla 107 fosterbarn gör socialvården någon som helst antecknad insats *mot* (1 barn) eller *till stöd för* (1 st) barnens umgänge med sina pappor.

kommentar

I Fosterbarnsutredningens enkätsvar uppgav barnvårdsnämnderna att man uppmanat fosterföräldrarna till kontakt med biologiska föräldrar för cirka 1/4 av de omhändertagna barn *som någonsin bott hos föräldrarna* (aa, s 171). Andra åtgärder eller initiativ var ovanliga. Det är inte troligt att forskningsunderlaget avviker från fosterbarnsvården i sin helhet när det gäller myndighetens och/eller fosterhemmens attityd och aktiva insatser i umgäncesfrågor mellan barn/mor eller barn/far.

Flera senare forskningsrapporter om barn på institution eller i familjehem har funnit att papporna oftast är frånvarande i barnens liv (Andersson, 1984; Forsling, 1987; Hessle, 1988) och än mer borta i socialarbetarnas hantering av de berörda familjerna (Håkansson och Stavne, 1984; Nilsson, 1986; Vinnerljung, 1989).

Kapitel 9: Diskussion

Sammanfattning av jämförelser mellan forskningsunderlaget och andra undersökningar av svensk fosterbarnsvård

I rapporten har jämförelserna gjorts punkt för punkt men sammanfattas i följande tabell. Här redovisas påtagliga likheter/skillnader. I tabellens högerkolum uttrycks egenskaper i forskningsunderlaget jämfört med resultat från övriga använda undersökningar. Förkortningen "vanl f-hem" står för "vanliga fosterhem" (vilket innebär att fosterföräldrarna inte är släkt med barnet).

tabell 19: jämförelser fosterbarnen i forskningsunderlaget - fosterbarnsvård på 60-talet

likheter	skillnader
könsfördelning	fler barn/"familj"
åldersfördelning	fler yngre mammor
lagrum för placeringen	färre f-barn som bott med båda föräldr
fördelning släkthem/"vanl f-hem"	f-barnet oftare äldst i syskonskaran
erfarenhet av institutionsvård	släktinghemmen närmare hemkommunen
"vanl f-hems" geografiska spridning	färre byten av fosterhem
umgänge barn-mor i "vanl f-hem"	
fäderna i bakgrunden	

Skillnaderna tyder på att forskningsunderlaget har fler yngre mammor vars barn blivit fosterhemsplacerade antingen genom

- mammans eget initiativ
- hennes familjs initiativ
- intervention från myndigheten (oavsett i vilken form detta skett)
- eller en kombination av ovanstående

Många av dessa barn är hos släktingar. Vi har eventuellt en överrepresentation av en gammaldags typ av fosterhemsplaceringar som orsakades av "ungdomssynder";

modern ensam tonåring, oplanerad och oönskad graviditet, inte aktuellt med äkten-
skap, klarar det ej själv bl a p g a omgivningens inställning och lämnar bort-
/tvingas lämna bort barnet. Det kan finnas flera tänkbara skäl - och kombinationer
av dessa - till skillnaderna mellan forskningsunderlaget och främst materialet i
Fosterbarnsutredningen:

1. Olikheterna kan förklaras av tidsdifferensen mellan forskningsunderlaget och
det huvudsakliga jämförelsematerialet, d v s Fosterbarnsutredningens. Den sena-
re undersökningen gjordes 1970, då medianfosterbarnet i forskningsunderlaget
var 8 år. I Stockholm minskade antalet anmälda barn till adoption med hälften
jämfört med det tidigare årsgenomsnittet de närmaste åren efter 1965 p g a änd-
rad praxis i abortfrågan (Bungerfeldt, 1969). Jag har inte funnit jämförbar
statistik för Malmö. Samma utveckling - d v s minskning av antalet barn - borde
logiskt sett även borde gälla barn som av liknande orsaker blev fosterbarn
istället (jfr Bohman, 1971).
2. Det kan ha funnits skillnader mellan Malmö och övriga Sverige. Var det vanliga-
re att unga Malmö-flickor, som oönskat blev med barn, hade sin familj (som
kunde ta hand om barnet) i närheten jämfört med jämnåriga i Stockholm? Eventu-
ellt var barn till tonårsmammor mer av ett storstadsfenomen på 60-talet jämfört
med svensk fosterbarnsvård i sin helhet.
3. Fanns det olikheter i praxis mellan socialvården i Malmö och andra storstads-
kommuner? Samma bakgrund som många av forskningsunderlagets barn hade ofta
svenska adoptivbarn (se t ex Allmänna Barnhuset, 1955, 1969). Var det vanligare
i Malmö än i Stockholm att barn i med liknande bakgrund blev fosterhemsplacera-
de i stället för att aktualiseras för adoption? Var tradition och praxis bland
socialarbetarna i Malmö annorlunda? Var socialarbetarna inte så "aktiva" i råd-
givningen om adoption till unga gravida (se råden till socialarbetare i den
mycket spridda tillämpningsskriften "Adoption"/ Allmänna Barnhuset, 1955)?
4. Det är också möjligt och t o m troligt att forskningsmaterialets konstruktion
och avgränsningar - fosterbarn med syskon i närliggande ålder som växt upp
hemma - ger just denna övervikt av unga mödrar som klarar sina nästkommande
barn själv.

Men att mammorna är tonåringar vid födelsen av det första barnet och att de har
många barn har också varit vanligt i flera studier av s k "multi-problemfamiljer"

(bl a Boseus et al, 1983). Den typen av familjer finns det förvisso många av i materialet. Jag har dock valt att inte indela familjerna i olika typer utifrån aktmateriellt av typ "multi-problem-familjer", bl a eftersom det är ohållbart att göra så på basis av enbart fosterhemsakterna.

Jämförelsematerialet varken styrker eller motsäger någon av funderingarna, därför kvarstår de konstaterade olikheterna.

Andra slutsatser

Materialet som beskrivs i rapporten ska tjäna som ett underlag för fortsatt forskning. Det togs inte fram i första hand för att producera slutsatser eller "stå för sig själv". Men under genomgången har ändå tre områden i materialet antagit egna gestalter; släktingplaceringarna, adoptionerna och akternas språk eller "essens".

Släktingplaceringarna

Bilden är mycket tydlig:

1. Fosterbarnen i släktinghemmen och de i vanliga hem är varandras motsats när det gäller umgänge mellan barn och mamma under placeringen. Av de släktingplacerade barnen var 8 % helt eller så gott som utan kontakt med modern under placeringen. Bland de barn som hamnade hos främmande människor hände detta hela 82%. Och omvänt: 88% av barnen hos släktingarna hade tidvis eller kontinuerligt en någorlunda tät kontakt med sin mamma jämfört med 18% av de andra barnen. Skillnaden är så stor att en signifikanstest är onödig.
2. De få barn som tidvis eller kontinuerligt träffat sin pappa (märkligt nog är nästan samtliga pojkar) bor nästan alla hos släktingar.
3. En positiv attityd till föräldrarna och aktiva handlingar till stöd för umgänget förekom mycket mer hos släktingplaceringarna. Och det omvända: negativ attityd till umgänget och handlingar riktade mot umgänget förekom främst i "vanliga fosterhem"

4. Barn i släktinghem blev avsevärt mer sällan utsatta för utstötning ur fosterhemmen och hot om utstötning (skillnaden var starkt statistisk signifikant; $p < 0,001$)
5. Det var ovanligare att pengarna var i centrum mellan fosterhemmet och socialvården (skillnaden statistiskt signifikant; $p < 0,05$)
6. Kontakten mellan myndighet och fosterhem var mycket glesare för släktinghemmen (stark statistisk signifikans; $p < 0,001$). Detta kan bero på mycket, t ex socialvårdens preferanser, behov hos fosterhemmen, naturliga prioriteringar i form av kriser m m. Men oavsett skälet hade socialvården mycket mindre arbete med släktingplaceringarna.

Bland svenska socialarbetare finns en utbredd skepsis mot släktingar som fosterföräldrar (Hansson och Knutsson, 1987; Vinnerljung, 1989) som också kan spåras i en rapport från Barn-i-kris-projektet (Vinterhed, 1985). I Storbritannien finns samma negativism hos en del professionella (Malos, 1991).

Vad som framkommer ur det här materialet är ingalunda unikt. I brittisk forskning har släktingplaceringarna visat liknande sidor (Rowe et al, 1984, 1989; Millham et al, 1986; Berridge och Cleaver 1987; Triseliotis, 1989; Malos, 1991). Även svenskt material pekar i samma riktning (Berglind, 1956, 1961, 1963, Hansson och Knutsson, 1987; Vinnerljung, 1989) men gör det tyst. Man får själv dra slutsatsen. Ingen (utom ut, 1989) har uttryckligen pekat på att resultaten faktiskt talar för släktingar som fosterföräldrar. Vilket är märkligt eftersom fosterbarn i släktinghem är och har varit många, trots motstånd från en del socialarbetare. Är barnets egen utvidgade familj en slags hot mot professionaliteten, mot den sociala ingenjörskonsten?

Adoptionerna

Som framgått av redovisningen var det en komplicerad process när någon tog upp en diskussion om adoption av fosterbarnet. Men det var inte så ofta barnets föräldrar som satte pinnar i hjulet. Fosterföräldrarna var ofta ovilliga, läkare och socialvården vaktade de arvsanlag som kunde komma att inplanteras i "goda familjer".

Det känns angeläget att dra fram den här historiska bilden i ljuset med tanke på de föreställningar som ofta finns om egoistiska föräldrar som inte vill låta fosterföräldrarna adoptera det barn som varit i deras vård i så många år.

Det var en felaktig bild redan på 60-talet, trots att den var allmänt spridd bland socialarbetarna. I Malmö-arkivet fann jag av en slump en trebetygsuppsats i pedagogik från 1970 där tre studenter intervjuar 30 fosterföräldrar och deras fosterbarn från Malmö, födda i slutet av 50-talet. När författarna diskuterade sina intervjufrågor med socialassistenterna före undersökningen blev de uppmanade att inte fråga fosterföräldrarna om adoption eftersom dessa skulle bli väldigt upprörda. Skälet var att alla fosterföräldrarna - enligt socialassistenterna - ville adoptera sina fosterbarn men att det inte var möjligt, *bl a* eftersom många biologiska föräldrar inte ville ge sin tillåtelse. Nu var studenterna olydiga och frågade ändå. Bara 12 av de 30 fosterföräldrar kunde tänka sig att adoptera sitt fosterbarn (ytterligare 7 ville gärna adoptera ett barn men inte just det här). En viktig orsak var förlusten av ersättningen från kommunen men även andra skäl uppgavs, bl a: "vi får se vad det blir av honom/henne", "vi hade tänkt göra det, men inte nu efter alla de problem vi fått" och "barnet har så många dåliga släktingar" (Nilsson, Tygård och Unander, 1970, s 33).

Under 80-talets första hälft, då jag arbetade som fosterbarnsinspektör, hände det mig minst en gång/år att fosterföräldrar avvisade adoptionserbjudande från föräldrarna eftersom de då skulle förlora arvodet och ersättningen från kommunen. I efterhand verkar detta (jag förde självfallet ingen statistik) ha varit vanligare än att de faktiskt adopterade barnet.

Idag hörs i debatten flera höga röster som önskar tvångsadoption som alternativ till fosterhemsvård. Det borde vara angeläget att ta fram de svenska erfarenheter som finns och att söka kunskap från t ex USA, där både tvångsadoption och omadoption av besvärliga adoptivbarn har funnits länge. Förhoppningsvis vill och hinner någon göra det innan diskussionen blir alltför ideologiskt polariserad.

Reflektioner om akternas språk och essens

Karin Salomonsson har i en uppsats (1991) om "sexuellt utagerande" Malmöflickor på 50-talet utgått ifrån barnavårdsakter. Resultatet är mycket fascinerande. Hon finner att barnavårdens tjänstemän har ett avgörande inflytande på familjens öde men de ". . är på ett märkligt sätt osynliga; de håller sig i kulisserna och regisserar verklighetsbeskrivningen med sina formuleringar, ordval och fingervisningar utan att själva stiga fram på scenen" (aa, s 266). Språket i akterna kommer i liten omfattning från en teoretisk begreppsapparat utan är mera alldagligt: "Det är ord som alla förstår, som man har en känsla av vädjar till en allmän grund av *sunt förnuft*" (aa s 267, Salomonssons kursivering).

De fosterhemsakter jag läst har haft just denna prägel av ett för alla "sköt-samma" gemensamt sunt förnuft. "Hur det hade blivit utan fosterhemsplacering vågar man inte tänka" skriver en socialassistent om en tonårig flicka född 1957, tidigt placerad i fosterhem p g a att hennes föräldrar var ökända i socialvården.

Det är inte ovanligt att hitta antydningar om en slags vardaglig sunt-förnuftsrism: "Modern håller samman med tattarfamiljen NN" konstateras utan vidare kommentar i en journalanteckning från 1966. "Farmors bror sinnesslö, modern halvindian" skriver läkareN i ett intyg om adoption (tillstyrks ej) för en flicka född 1958.

I sökandet efter "ödessyskonen" läste jag cirka 1.700 fosterhemsakter. Även om jag i första hand sökte efter specifik information (främst "har barnet varit placerat 5 år eller mer före 13-årsdagen?") så läste jag det mesta. Jag lät m a o innehålllet i anteckningarna, utredningarna och intygen skölja över mig och omsluta mig (jämför Glaser och Strauss, 1967). Det var en fängslande sysselsättning. Under de månader jag "plöjde" genom aktbuntarna förde jag kortfattade anteckningar över anmärkningsvärda citat och om egna reflektioner. Essensen är tydlig. Från interaktionen mellan myndighet och "klienter" (främst före 80-talet) såsom den speglas i aktmaterialet, får jag ett entydigt intryck att myndighetspersonerna ansåg sig ha en självklar rätt - baserad på ett i detalj obestämt men tveklöst uppdrag från samhället - att "handskas" med de berörda familjerna så att barnen skonades från ödet att växa upp med de dåliga föräldrar som hade satt dem till världen. Det finns påfallande ofta en oförsonlighet, t o m en slags "klasskampsstämning", i journalanteckningar och lösa handskrivna noteringar (t ex från telefonsamtal mellan olika tjänstemän): samhällets upplysta väktare mot de alltför svaga, de odugliga och det rena slöddret.

Kapitel 10: Det fortsatta forskningsarbetet

Avslutningsvis beskrivs kortfattat de fyra olika planerade delstudier som ingår i projektets konstruktion:

1. Aktstudier.
2. En jämförande registerstudie av fosterbarnen och deras syskon.
3. Djupintervjuer med ett mindre antal idag vuxna fosterbarn och deras syskon som vuxit upp i sina biologiska hem.
4. En studie av fosterbarns inträde i vuxen livet genom att följa ett mindre antal idag fosterhemsplacerade "barn" från sista halvåret före myndighetsdagen och 2-3 år framåt i tiden.

Aktstudierna

I nästa fas avser jag bli att göra kompletterande aktstudier genom att ta fram och studera andra socialakter (än fosterbarnsakterna) som med rimliga ansträngningar kan bli tillgängliga. Syftet är att finna mer material om barnens och föräldrarnas bakgrund samt om familjernas relationer till socialvården.

I Malmö Socialförvaltnings gigantiska socialarkiv (och i andra kommuners) finns med stor sannolikhet andra typer av akter för merparten av mödrarna, många av barnen samt för en del av fäderna. Akterna upprättades mot bakgrund av olika lagar som reglerade den kommunala socialvården och kunde användas i samma eller i skilda delorganisationer.

1. För samtliga fosterbarn utom de som privatplacerade bör enligt reglerna en social barnvårdsakt med uppgifter om det enskilda barnet och dess hemförhållanden ha upprättats av den fram till 1965 existerande barnvårdsnämnden. Efter 1965 upprättades barnvårdsakterna (från 1981 kallades de "akter för barnen") av socialbyråerna. Många av hemmabarnen bör också ha sådana akter.
2. Eftersom många av mödrarna och fäderna kan antas ha fått socialbidrag bör sådana socialbidragsakter, upprättade på socialbyråerna, finnas med uppgifter om föräldrarnas ekonomiska och sociala situation.

3. S k barnavårdsmannaakter, vanligtvis upprättade på Malmö kommuns dåvarande "Barnavårdsmannabyrån" (fr o m 1970 Familjerättsbyrån som finns kvar än idag), finns sannolikt för de flesta barnen till ogifta mödrar.

Från 1917 till 1973 förordnades obligatoriskt en s k barnavårdsman för alla barn födda utom äktenskap, antingen vid födseln eller när barnavårdsnämnden fick vetskap om att en ogift kvinna var gravid. Ogift kvinna - eller gift kvinna som blivit gravid med annan man än maken - var skyldig att i god tid före födseln anmäla "sitt tillstånd" till barnavårdsnämnden (dåvarande FB 8:5). Lagen hade stora kontrollambitioner och stadgade att även kvinnans föräldrar och arbetsgivare hade ett ansvar för att påverka henne till att göra anmälan. Även barn födda "inom äktenskapet" kunde fr o m 1939 i vissa fall få en barnavårdsman, bl a om barnavårdsnämnden "av särskild anledning finner det erforderligt" (f d FB 8:1, se även t ex Walin, 1952). Först 1973 avskaffades den då starkt föräldrade lagen och samtidigt även själva samhällsinstitutionen med tillsyn över alla barn födda utanför äktenskapet. Från 1974 till Socialtjänstlagen trädde i kraft 1981 tillsattes en barnavårdsman endast på vårdnadshavares begäran (§3a, bvl; Widén, 1973) vilket i praktiken sällan hände.

I barnavårdsmannaakterna finns alla handlingar om faderskapsfastställandet förutom anteckningar från den löpande tillsynen m m.

4. Vissa av mödrarna och fäderna hade enligt anteckningarna i aktmaterialet alkoholproblem. Om en utredning gjordes eller en åtgärd vidtogs enligt gamla nykterhetsvårdslagen upprättades en s k nykterhetsvårdsakt av nykterhetsnämndens förvaltningsorganisation som 1965 integrerades med socialbyråerna. Förekomsten av sådana akter speglar inte frekvensen av alkoholproblem utan visar bara vad myndigheten visste eller befarade. Gustav Johnsson (1969) använde sig istället av "kontrollstyrelsens register över spritmissbrukare" i sin avhandling om Skå-pojkarna när han ville veta om papporna var kända för alkoholmissbruk. Han fann att socialakter troligtvis var en tillförlitlig källa när det gällde alkoholmissbruk för mödrarna men inte för fäderna.

De gamla nykterhetsakterna lämnar jag därhän dels av samma skäl som Johnsson, dels eftersom många pappor bodde utanför Malmö vilket innebär mödosamt sökande efter akter som riskerar att vara bortgallrade.

Det finns som tidigare nämnts mycket stora svårigheter med aktstudier. Vissa basfakta som jag efterfrågar finns dock i akterna, t ex civilstånd/sammanboendeförhållanden för modern, eventuellt försörjningssituation för föräldrarna, basdata om

fadern som oftast saknats i fosterhemsakterna m m. De kanske viktigaste uppgifterna rör vad som händer i tonåren, t ex åtgärder och ingripande mot såväl hemmabarnen som fosterbarnen. Är det t ex så att hemmabarnen blir föremål för åtgärder/ingripande från socialvården i tonåren, att interventionen skjuts framåt i tiden jämfört med de syskon som tidigt placerades i fosterhem (jämför Andersson, 1986 om socialtjänstens val att göra något respektive att inte vidta någon åtgärd vid missförhållanden i familjer)?

Jag är också intresserad av interaktionen och förhållandet mellan föräldrar och myndighet bl a utifrån frågan om det har haft någon påverkan på barnen i ett längre tidsperspektiv. Vad lever kvar av myndigheternas förhållningssätt till deras föräldrar och till dem själva i de vuxna barnens minnen, i deras bilder av det egna ursprunget, i den personliga historien och i självbilden? Hur ser andra sidan av journalbladet ut?

Registerstudien

Insamling och bearbetning av uppgifterna i olika allmänna register syftar till att få en grov bild av individernas position i samhället som vuxna. Är de delaktiga i välfärden eller har de marginaliserats? Ett annat sätt att ställa frågan: deltar de i de vanligaste aspekterna av ett vardagsliv med arbete, familj m m eller har de ställt sig utanför?

I skrivande stund (januari 1992) är registerstudien ännu inte detaljplanerad. Det kan göras först efter erforderliga kontakter med registermyndigheterna, dels angående tillstånd, dels om vilka uppgifter som i detalj är lämpliga att fråga efter. Följande uppräknings ska m a o ses som *mycket preliminär* och som en lista över tänkbara registerkällor, inte som en klar planering.

1. Från folkbokföringsregistret som numera administreras av de lokala skattemyndigheterna söks uppgifter om:
  - nuvarande namn och bostadsort
  - antal barn och deras namn/personnummer
  - fäder respektive mödrar till barnen
  - civilstånd
  - flyttningar sedan myndighetsdagen

Flyttningarna är intressanta mot bakgrund av att bl a Mosesson (1991) men även Hessle (1988) visat på den höga flyttningsfrekvens som är vanliga bland s k marginaliserade familjer i Malmö. Stein och Carey (1986) följde en grupp ungdomar som skrevs ut från brittisk samhällsvård (långvarig fosterhems- eller institutionsvård) och fann att ungdomarna flyttade märkligt ofta.

2. Försäkringskassans Bidragsregister

- uppgifter om skuld och kravåtgärder för underhållsskyldiga förälder

Uppgifterna kan ge en bild av hur individerna fullgör/kan fullgöra sin försörjningsskyldighet mot sina barn.

3. Försäkringskassans Sjukförsäkringsregister

- personuppgifter
- sjukpenninggrundande inkomst
- uppgifter om ersättningsärenden; antal ärenden och totalt antal dagar
- uppgifter om krav på läkarintyg från första sjukdagen
- personuppgifter från barnregistret

Uppgifter om sjukpenninggrundande inkomst och sjukskrivningar har använts bl a av M Andersson (1976) för att få en bild av "hur det går" för en undersökningsgrupp.

4. Försäkringskassans Pensionsregister

- förekomst av förtidspension och sjukbidrag

5. Försäkringskassans Pensionspoängregister

- uppgifter om pensionspoäng

6. Rikspolisstyrelsens belastningsregister

- uppgifter om begångna brott och ådömda påföljder

7. Kommunernas socialregister

- uppgifter om beviljat socialbidrag
- uppgifter om andra insatser/ingripanden i familjerna

8. Eventuellt kronofogdemyndighetens lokala register eller kreditupplysningsregister

- uppgifter om betalningsanmärkningar, införsel, utmätning, vräkningar m m

9. Eventuellt DAFA:s register

- samlingsuppgifter om hemort, civilstånd, barnantal och inkomst

Detta kan vara en snabbare väg än folkbokföringsregistren.

10. Eventuellt SCB: register

- eventuella dödsfallsorsaker
- andra uppgifter, t ex socialbidragsbeviljningar

Vad gäller SCB:s register är det ännu oklart för mig hur och om uppgifter därifrån är mer lämpliga att använda jämfört med andra källor, t ex kommunernas socialregister.

Slutligen ska jag eventuellt undersöka tillgänglighet och användbarhet av ett fåtal andra register, t ex det gamla "kontrollstyrelsens register över spritmissbrukare" (se Johnsson, 1969) som innehåller äldre uppgifter om fylleriförseelser m m. Detta för att undersöka känt alkoholmissbruk hos fäderna till såväl fosterbarn som hemmabarn.

Registerstudier har förvisso ett begränsat värde. De beskriver en verklighet men förklarar ingenting (Bonnier och Kälvesten, 1990; m fl), är svårtolkade och ytliga (Cederström, 1990) samt kan sägas ge beskrivningar av skeenden som behöver studeras närmare för att erhålla egentlig förståelse. Men de har ändå sitt värde just som tecknare av större, ibland t o m grova bilder vilka är långt från oviktiga. Ett exempel är Bohmans jämförande undersökningar (1980) om f d adoptionsanmälda barn (en grupp adopterades, en grupp blev fosterhemsplacerade medan en grupp barn återvände till modern) där bl a data om registrerad kriminalitet hos fosterpojkar-na har haft stor genomslagskraft i svensk debatt om fosterhemsvård.

Vid bearbetning och analys av materialet kan jag dels använda alla fosterbarn och hemmabarn som varandras kontrollgrupp, dels kan jag pröva användbarheten av de 100 par som har konstruerats (se sid 18). Möjlighet finns att göra användbara kategoriseringar av resultaten för jämförelser med t ex uppföljningen av Skå-pojkar-na (M Andersson aa) och Stockholmsfosterbarnen i Bonnier och Kälvestens undersökning.

Syskonen med "olika öden" som varandras kontrollgrupp i en kvantitativ studie

Ett (det finns många) ständigt problem med sådana uppföljningsundersökningar är att konstruera eller finna adekvata kontrollgrupper. En av grundtankarna med att använda just syskon med "olika öden" är att syskonen ska vara varandras kontrollgrupp. Projektets konstruktion antas ge två grupper av fyra utsatta barn från familjer där ett eller flera barn växt upp i fosterhem medan ett annat eller fler syskon i närliggande ålder har varit kvar hemma under sin barndom.

Forskningsprojektet innehåller genom sina frågor en utvärderande ansats enligt flera definitioner (Eliasson och Nygren, 1980; Andersson, 1984). Undersökningsobjektet utgörs delvis av en praktik - fosterbarnsvården - som ytterst vilar på politiska organ och som syftar till att åtgärda samhällsproblem. Resultaten kan komma att användas på ett sätt som får konsekvenser för undersökningsfältet. Projektets relevans är bl.a. bristen på kunskap om vad samhällsinterventioner betyder för barnen själva i ett längre perspektiv.

Det finns stora problem med att från början eller i efterhand konstruera en så ofullständig parallell till "det kontrollerade experimentet" för utvärdering av fosterbarnsvård (jag utgår här från Sarneckis artiklar, 1984, 1987, 1990; Andersson, 1984 vilken i sin tur använder Weiss och Rein, 1971).

1. Situationen är i grunden okontrollerad. Det går inte att finna helt jämförbara undersöknings- och kontrollgrupper, bl.a. eftersom grupperna under en lång tid utsätts för okontrollerbart inflytande från olika håll.
2. Det går inte av lagliga, politiska och etiska skäl att före interventionen /den samhällsinterventionen utse en "ren" kontrollgrupp (som man inte gör något med) när det gäller barn med så omfattande hjälpbehov att de sannolikt måste vara i ett alternativt hem för kortare eller längre tid.
3. Det finns stora problem med att ta fram kriterier för utvärdering. Om man utgår från "avsedda mål" - vilket var/är målet med fosterbarnsvården? Är det t.ex. omedelbara förbättringar eller vad som sker på lång sikt eller är det något helt annat (jämför Claezon, 1987; Sunesson, 1990)?
4. Fosterbarnsvård - och även "vård i hemmet" - är ingen standardiserad "behandling". Skillnaderna är stora mellan t.ex. fosterhemmen. Det är svårt efteråt säga vad som egentligen har utvärderats eftersom forskaren inte vet mycket om

vad som skett under tiden. Detta gäller särskilt den typ av undersökningar som projektet avser att genomföra, uppföljning vid ett tillfälle utifrån retrospektiva kriterier.

Jag menar ändå att en kvantitativ studie med fosterbarn och "hemmabarn" som varandras kontrollgrupp har ett stort värde, bl a eftersom det lär vara svårt att hitta en bättre kontrollgrupp. Frågan om "hur det går för barnen när de blir vuxna" är också oundviklig eftersom fosterbarnsvården till stora delar baseras just på omsorg om barns utveckling till vuxna. Men i analys av resultaten är det viktigt att vara medveten om alla de begränsningar som finns i konstruktionen. De empiriska resultaten är en sak - förståelsen av dem är något annat.

Det är av dessa skäl nödvändigt att använda andra perspektiv, att gå andra vägar till kunskap om vuxenlivet hos de berörda grupperna.

Djupintervjuer

Jag tänker intervjua en mindre grupp fosterbarn och deras syskon som bott hemma under barndomen. De etiska problemen runt intervjuerna är betydande.

Sannolikt kommer sekundärkontakter att användas för att nå individerna, t ex socialarbetare som har kontakt med dem. Jag har redan talat med några f d fosterbarn som via sina f d fosterbarnsinspektörer (f d kollegor till mig) hört talas om projektet och då spontant erbjudit sin medverkan. Även fosterföräldrarna kan vara en användbar kontaktyta eftersom de haft ett långtgående uppdrag från socialnämnden under flera år och därför bör en försiktig kontakt med dessa kunna försvaras. Annonser m m kan också användas. I Sverige har nyligen startats en organisation för f d fosterbarn (BUFF - barn och ungdom från familjehemsvården) som sommaren 1991 medverkade i en internationell konferens om fosterhemsvård i Jönköping. Eventuellt är det möjligt att via BUFF och RFFR (Riksföreningen För Familjers Rättigheter - som även de intresserat sig för vad som händer fosterbarnen som vuxna, se deras tidskrift Bladet 1:1990) - få kontakt med nu vuxna fosterbarn. Vägen till syskonen måste sannolikt gå över fosterbarnen.

Antalet kommer att vara jämförelsevis litet, troligtvis 20-30 individer sammanlagt (hälften fosterbarn/hemmabarn). I urvalet kommer en stor spännvidd att eftersträvas, t ex avseende ålder och antal barn i familjen (jämför tillämpliga avsnitt i

Hughes och Månsson, 1988; Månsson och Hilde, 1990). Bland fosterbarnen väljs individer som varit i olika typer av fosterhem och som har skilda dokumenterade erfarenheter från fosterhemsvården (om möjligt omplaceringar), olika umgängeserfarenheter med föräldrarna under uppväxten m m. Bland hemmabarnen är det önskvärt att få med individer med olika "avstånd" till syskonen i fosterhem i form av åldersskillnad, gemensam far eller inte etc.

I djupintervjuerna efterfrågas individernas erfarenheter och känslor inför dessa, deras bilder av sitt förflutna och nuet samt av hur barndomen/uppväxten har styrt deras liv, om den lever kvar i dem idag och i så fall hur. Intervjuerna gör det möjligt för oss att lyssna på de fosterbarnens röster och få en bild av hur andra sidan av journalbladen ser ut, av vad fosterhemsplaceringen har betytt och betyder för dem. Jag kommer m a o i stort att avstå från egna tolkningar utan är primärt intresserad av de intervjuades egen version av sin personliga historia och deras tolkning av uppväxttidens betydelse för livet i vuxen ålder. Här utgår jag ifrån samma resonemang som Månsson och Hilde (1990) förde i en undersökning om hur HIV-smittade män levde med sitt öde.

Även formen för intervjuerna hämtas från huvudsakligen Månsson och Hilde (aa). I en "tematiserad samtalsintervju" finns relevanta teman som utgör stommen, själva färdriktningen för intervjun, men det finns också ett utrymme för den intervjuade att ta upp egna, av forskaren ej på förhand uttänkta, aspekter på ämnet som aldrig hade kommit fram med t ex ett detaljplanerat intervjuformulär. Månsson och Hilde sammanfattar tekniken på följande sätt:

"Intervjusituationen kan i bästa fall liknas vid ett spontant och ömsesidigt samtal *under ordnade och systematiska former*, d v s de ämnen som berörs under samtalet är i princip bestämda på förhand av forskaren, vilket möjliggör mer eller mindre systematiska jämförelser mellan olika intervjupersoners svar under det efterföljande analysarbetet" (aa sid 11, Månsson och Hildes kursivering).

Jag har även övervägt att använda ett mindre testmaterial för att få en systematiserad bild av eventuellt eget upplevt "utanförskap" hos intervjupersonerna. Det enda jag funnit som verkar vara någorlunda tillämpligt för mina syften är "outsiderskalan" i Claes Janssens arbete "Personlig dialektik" (1981). Den påstås kartlägga s k "outsider-upplevelser" och gör det möjligt att jämföra dessa med ett normalmaterial. Det krävs dock mer kunskap om testmetoden än vad jag har för tillfället innan jag kan ta ställning till om "outsider-testet" är användbart.

Studie om fosterbarns inträde i vuxenlivet

I den sista delen av forskningsprojektet avser jag att under två till tre år följa ett antal fosterbarns (ca 10 st) inträde i vuxenlivet. Individerna hämtas från Helsingborgs kommun, där jag f n är anställd som utredningssekreterare. De kommer att informeras om projektet av sin socialarbetare och kan då ta ställning till om de vill veta mer. Därefter ska de intresserade träffa mig och kan efter mötet avgöra om de vill medverka eller ej.

Jag tänker träffa ungdomarna cirka ett halvår före 18-årsdagen alternativt före avslutade gymnasiestudier (under gymnasietiden är placeringen vanligen "förlängd" i form av bistånd jml §6 Socialtjänstlagen till fosterbarnet). Därefter kommer ungdomarna att intervjuas tre-fyra gånger/år under de efterföljande två eller tre åren och uppmanas kontakta mig mellan intervjutillfällena om de har något som de tycker är värdefullt att berätta.

Av primärt intresse är deras förväntningar och farhågor inför utskrivningen. Hur känns det att stå inför ett eget vuxenliv som fosterbarn? Vilken roll har socialtjänsten, fosterföräldrarna och de biologiska föräldrarna i förberedelserna? Och - kanske viktigast: hur delaktiga känner de sig själva i de beslut som fattas (och som har fattats) om deras framtid? Farhågorna inför vuxenlivet är ofta stora vilket omvitnades av flera fosterbarn vid en konferens i Jönköping sommaren 1991 (se även Stein och Carey, 1986; Barth, 1990).

Vad händer sedan? Vilka hinder och/eller möjligheter stöter de på när de tar steget in i vuxenlivet med bostad, självförsörjning, självbestämmande etc? Hur ser det sociala nätverk ut som de utnyttjar och som de själva skapar de första åren efter den formella självständigheten? Vilka signifikanta vuxna är av betydelse för dem?

Av intresse är också tecken på avvikande beteende och initial marginalisering. Klarar de ingången till försörjning eller blir de tidigt bidragsberoende? Hur lever de med sina jämnåriga och eventuella partner? Finns tidiga tendenser till missbruk och kontakter med den "illegala sektorn" i samhället?

Mig veterligt saknas svenska undersökningar om fosterbarnens öden efter avslutad vård och om deras inträden i vuxenlivet. För utländska studier, se forskningsöversikten i kapitel 2.

Litteraturförteckning

- Aldgate J *Foster children at school: success or failure?* Adoption & Fostering, vol 14, nr 4:1990
- Allmänna Barnhuset (1955) *Adoption*. Stockholm: Allmänna Barnhuset i samråd med Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen
- Allmänna Barnhuset (1969) *Adoption*, Stockholm: Almännna Barnhuset
- Andersson G (1984) *Små barn på barnhem*. Malmö: Liber
- Andersson G (1986) Ansökan om forskarassistentstipendium, PM till DSF
- Andersson G (1988) *En uppföljning av barn som skilts från sina föräldrar*. Lund: Meddelande från Socialhögskolan 1988:1, Lunds Universitet
- Andersson G (1991:1) *Socialt arbete med små barn*. Lund: Studentlitteratur
- Andersson G (1991:2) Opublicerat metodkapitel till "Socialt Arbete med små barn" (1991)
- Andersson M (1976) *Hur går det för 50-talets Stockholmspojkar?* Stockholm: monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning, nr 38
- Asklund L (1960) *Som vårt eget...* Stockholm: Allmänna Barnhuset
- Barth R (1990) *On their own: The Experiences of Youth After Foster Care*. Child and Adolescent Social Work Journal, Vol 7, Nr 5. Human Sciences Press
- Berglind R (1956) *Hur går det för fosterbarnen?* Socialstyrelsen: Sociala Meddelanden 1956:8
- Berglind R (1961) *Hur går det för fosterbarnen? - Del 2* Socialstyrelsen: Sociala Meddelanden 1961:2
- Berglind R (1963) *Hur går det för fosterbarnen? - Del 3* Socialstyrelsen: Sociala Meddelanden 1963:1-2
- Berridge D & Cleaver H (1987) *Foster home breakdown*. Oxford: Basil Blackwell
- Björnström L, Käll G & Norrby E (1980) *Man har gjort något - men ändå inte gjort något. En retrospektiv studie av tidiga separationer*. Göteborg: Socialhögskolan, forskningsavdelningen/Göteborgs Universitet. Forskningsavdelningens "Småkrifter om socialt arbete" nr ss 3/1983

- Bohman M (1971) *A comparative study of adopted children, foster-children and children in their biological environment born after undesired pregnancies.* Acta Paediatrica Scandinavica, 1971, suppl 221
- Bohman M (1980) *Barn i fosterhem klarade sig sämst.* Artikel i Socionomen nr 19:1980
- Bonnier L & Kälvesten A-L (1990) *För sommaren - eller för hela livet.* Stockholm: Socialtjänsten, FoU-rapport 104
- Bosaeus E, Backner B & Kjellmer I (1983) *Psyko-sociala riskbarn - vem uppmärksammar dem? En studie av samarbetet mellan sociala och medicinska instanser.* Artikel i Socialmedicinsk Tidskrift nr 4-5 1983.
- Bungerfeldt G (1969) *Att förmedla adoptioner.* I Adoptera - ett alternativ, red Ingelstam M. Stockholm: Proprius
- Börjeson B & Håkansson H (1990) *Hotade Försummade Övergivna - är familjehemsplacering en möjlighet för barnen?* Stockholm: Rabén & Sjögren
- Börjeson B (1982) *Den samhällseliga versionen.* Anslagsframställan till DSF, opubl stencil.
- Börjeson B (1990) *Avskyn för det man inte förstår breder ut sig i världen.* I antologin "Sju perspektiv på barns och ungdomars levnadsförhållanden". Socialstyrelsen SoS-rapport 1990:5
- Carlsson I (1972) *Barn i fosterhem följda under 20 år.* Stencilerad lic avhandling, Pedagogiska Institutionen/Göteborgs Universitet
- Cederblad M (1984) *Barnets första krets.* I antologin "Barn i tid och rum". Malmö: Liber
- Cederström A (1990) *Fosterbarns anpassning - en relationsproblematik.* Stockholm: Pedagogiska institutionen/Stockholms Universitet
- Christoffersen M N (1988) *Familieplejen - en undersökning af danske plejefamilier med 0-17 årige plejebørn.* Köpenhamn: Socialforskningsinstitutets rapport 88:11
- Claezon I (1987) *Bättre beslut.* Umeå: Studier i socialt arbete vid Umeå Universitet nr 5
- Clarke A M & Clarke A D B (1976) *Early Experience - Myth and Evidence.* London: Open Books
- Colton M J (1988) *Dimensions of Substitute Child Care.* Aldershot: Avebury

- Djurfeldt M, Ivehemmar E & Tigerström A (1976) *En grupp fosterbarns upplevelser av sin situation*. Göteborg: Pedagogiska institutionen/Göteborgs Universitet. Psykologexamensarbeten, nr 88.
- Ekström K, Gerdman P, Järpsten T, Sarnacki J, Sandström J & Öhrell K (1990) *Unga lagöverträdare. Utvärdering av lagstiftningen och försöksverksamheten med åtgärder mot unga lagöverträdare*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Eliasson R & Nygren K (1980) *Luleåprojektet 1: Utvärderingsforskning - perspektiv och metod*. Stockholm: Stockholms Socialförvaltning, Fou-rapport nr 51
- Eliasson R (1987) *Forskningsetik och perspektivall*. Stockholms Socialförvaltning, FoU-rapport nr 7A
- Fanshel D, Finch S & Grundy J (1990) *Foster children in a life course perspective*. New York: Columbia University Press
- Forsling S (1987) *444 Stockholmsungdomar i kris*. Stockholm: Stockholms läns landsting
- Fosterbarn berättar* (1990) Bladet 1:90. Stockholm:RFFR
- Fägerlind I & Strömqvist G (1986) *1930-talets fattiga Malmöflickor har klarat sig bra*. Artikel i Social Forskning nr 4, 1986
- Glaser B G & Strauss A L (1967) *The discovery of grounded theory*. New York: Aldine de Gruyter
- Hagbard S (1989) *Fosterbarn behöver hjälpa varandra*. Artikel i Socialnytt nr 10/89
- Hansson B & Knutsson M (1987) *Åtgärd: familjehemsplacering*. Helsingborg: Helsingborgs Socialförvaltning
- Hegeland H (1978) *Barnhemsbarn - min kollektiva uppväxt*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hegeland H (1988) *Skyddslingarna på Ekedalen*. Göteborg: Tre Böcker
- Hessle S (1988) *Familjer i sönderfall*. Göteborg: Norstedts
- Hester G & Nygren B (1981) *Child of rage*. Nashville: Nelson
- Hollander A (1985) *Omhändertagande av barn*. Stockholm: Aktuell juridik förlag
- Hughes J A & Månsson S (1988) *Kvalitativ Sociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Håkansson H & Stavne K (1984) *Jag känner mig så himla osäker...* Stockholm: Skeab Förlag
- Ingeborn T (1989) *Takebarn*. Allingsås: utgiven av författaren
- Ingelstam M (red) (1969) *Adoptera - ett alternativ*. Stockholm: Proprius

- Janssen C (1981) *Personlig dialektik. Självzensur, outsidersupplevelser och integration.* Stockholm: LiberFörlag
- Johnsson B (1990) *En gång Skå-pojke. En studie av 20 f d Skå-pojkars erfarenheter av Barnbyn Skå.* Stockholm: Rapport i Socialt arbete nr 49, Socialhögskolan/Stockholms Universitet
- Johnsson G & Kälvesten A-L (1964) *222 Stockholmspojkar.* Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Johnsson G (1969) *Det sociala arvet.* Stockholm: Tiden/Folksam
- Johnsson G (1973) *Att bryta det sociala arvet.* Stockholm: Tiden/Folksam
- Johnsson G (1977) *Flickor på glid. En studie i kvinnoförtryck.* Stockholm: Tiden/Folksam
- Johnsson G (1980) *Flickor på glid. En studie i kvinnoförakt.* Stockholm: Tiden/Folksam
- Jones E P (1990) *Where is home? Living through fostercare.* New York: Four walls eight windows
- Lagerberg D (1984) *Fosterbarn - forskning, teori och debatt.* Stockholm: Skeab Förlag
- Larsson G & Ekenstein G (1983) *Institutional care of infants in Sweden: Criteria for admission in 1970, 1975 and 1980.* Child Abuse and Neglect, 1983:7
- Levin C & Nilsson G (1979) *Utagerande barn och ungdomar.* Malmö Kommun: analysdelen i stencilerad projektrapport
- Levin C (1991) *Som man frågar får man svar - en kunskapssociologisk studie.* Opublicerad uppsats, Socialhögskolan/Lunds Universitet
- Lönnroth A (1990) *Maskrosbarn - barnen som klarar sig mot alla odds.* Stockholm: Glacio
- Maclean K (1991) *Meeting the needs of sibling groups in fostercare.* Adoption & Fostering vol 15, nr 1:1991
- Malos E (1991) *Custodianship: relatives as carers and social worker assessments.* Adoption & Fostering, vol 15, nr 2:1991
- McCord J (1989) *Behandlingsforskning kräver utvärderingar.* Artikel i Apropå nr 5, 1989. Brottsförebyggande Rådet
- Mellbin T, Sundelin C & Vuille J-C (1982) *Från 4 år till 10.* Socialstyrelsen redovisar 1982:10
- Millham S, Bullock R, Hosie K & Haak M (1986) *Lost in care.* Aldershot: Gower

- Mosesson M (1991) *I okunnig välmening - ambitioner och förutsättningar för strukturellt socialt arbete*. Floda: Zenon
- Månsson S A & Hilte M (1990) *Mellan hopp och förtvivlan - en studie om hiv och homosexualitet*. Lund: Studentlitteratur
- Nilsson G (1986) *Distriktsförlagd familjevård - bakgrund, förslag, genomförande*. Stencilerad utredning, Malmö Socialförvaltning
- Nilsson G (1989) *Fattigliv*. Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 1989:1, Lunds Universitet
- Nilsson K, Tygård L & Unander C (1970) *Ett studium av trettio fosterbarn*. Lunds Universitet, Pedagogiska institutionen. Stencilerad trebetygssuppsats
- Nylander I (1969) *Children of Alcoholic fathers*. Acta Paediatrica Scandinavica (suppl) 1960:vol 49, suppl 121
- Ogden T (1991) *Motstandsdyktige barn?* Nordiskt Socialt Arbete 1991:1
- Rowe J, Cain H, Hundleby M & Keane A (1984) *Long Term Fostercare*. London: Batsford/ BAAF
- Rowe J, Hundleby M & Garnett L (1989) *Child care now: a survey of placement patterns*. London: BAAF, research series :6
- Rydellius P-A (1981) *Barn till alkoholiserade fäder - social anpassning och hälsotillstånd under 20 år*. Stockholm: Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning, nr 43
- Salomonsson K (1991) *I oupptäckta landskap - sexualitet, sedlighet och strategier i 50-talets fattigkultur*. I Papers on labour history III. red Båsk et al. Helsingfors: Finnish Society for Labour History and Cultural Traditions in cooperation with National Board of Antiquities and Society of Swedish Literature in Finland
- Sarnecki J (1984) *Brott är ett olagligt tvång*. Artikel i Narkotikafrågan nr 30, 1984
- Sarnecki J (1987) *Skolan och brottsligheten*. Stockholm: Carlssons
- Smith P M (1988) *Leaving Care*. London: National Childrens bureau, Highlight No 84/1988
- Social Work Decisions in Child Care (1985) *Recent Research Findings and their Implications*. London: Department of Health and Social Security/HMSO
- Socialstyrelsen redovisar, 1980:2 *Barn och ungdomspsykiatrisk verksamhet i Sverige*. Stockholm: Socialstyrelsen

- Socialstyrelsen, PM 75/84
Barn och ungdom i familjehem - rapport från ett idéseminarium på Sättra Bruk.
Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsens Råd och Anvisningar 117/1959
Adoption. Stockholm: Socialstyrelsen, Barnavårdsbyrån
- SOU 1974:7
Barn och ungdomsvård. Betänkande av Fosterbarnsutredningen. Stockholm: Socialdepartementet
- Stein M & Carey K (1986)
Leaving Care. Oxford: Basil Blackwell
- Sundelin Wahlsten V (1991)
Utveckling och överlevnad. En studie av barn i psykosociala riksmiljöer. Stockholm: Pedagogiska institutionen/Stockholms Universitet
- Sunesson S & Nilsson K (1988)
Konflikt - kontroll - expertis.
Lund: Arkiv
- Sunesson S (1990)
Familjevården, en del av individ- och familjeomsorgen i socialtjänsten. Utvärderingsperspektiv och organisationsanalys. I antologin "Sju perspektiv på barns och ungdomars levnadsförhållanden". Socialstyrelsen SoS-rapport 1990:5
- Svedin C G & Wadsby M (1990)
Barn och skilsmässa. Ingen ökad psykisk ohälsa.
Artikel i Social Forskning nr 3, 1990
- Thoburn J (1989)
Permanency Planning for children in Care.
London: National Childrens Bureau, Highlight no 90/1989
- Thorpe R (1980)
The experiences of children and parents living apart. I Triseliotis (red) *New Developments in Fostercare and Adoption.* London: Routledge & Kegan
- Triseliotis J (1973)
In search of Origins. London: Routledge & Kegan
- Triseliotis J (1980)
Growing up in fostercare and after. I Triseliotis (red): *New Developments in Fostercare and Adoption.* London: Routledge & Kegan
- Triseliotis J (1983)
Identity and security in adoption and long term fostering. *Adoption & Fostering* vol 7, nr 1:1983
- Triseliotis J (1989)
Foster care outcomes: a review of key research findings. *Adoption & Fostering*, vol 13, nr 3:1989
- Unga lagöverträdare (1975)*
Forskningsresultat och kriminalpolitiska slutsatser av 1956 års klientundersökning. Rapport från Sättra-symposiet. Brottsförebyggande Rådet, rapport 1975:2
- Vinnerljung B (1989)
Fosterhemsförvaltningen. Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 1989:3, Lunds Universitet

- Vinnerljung B (1991) *Filbornas familjehemsplaceringar*. Helsingborgs kommun/Filborna kommunedel: stencilerad utredning
- Vinterhed K (1985) *De andra föräldrarna*. Stockholm: SkeabFörlag
- Walin G (1952) *Föräldrabalken*. Stockholm: P A Norstedt & Söners Förlag
- Widén K (1973) *Samhället och barnen. Svensk lagstiftning till skydd och stöd för barn och familj*. Stockholm: Norstedts
- Williams T & Kornblum W (1985) *Growing up poor*. Lexington, Mass: Lexington Books
- Östman O (1989) *Många lyckas resa sig ur en svår barndom*. Artikel i Social Forskning nr 3, 1989

Sökning av syskon med "olika öden"

- process och bortfall

bil 1

material i sökningsprocessen	antal f-barn	utsorterade	antal f-barn
utgångsmaterial: alla f-barn födda 1958-1967	1.502	utsorterade efter aktläsning: - ej i f-hem > 5 år före 13-årsdagen - inga syskon - syskon i f-hem > 3år före 13-årsdagen d o av speciella skäl	1.203 73
sökn av modern via lst-data	226	modern ej i lst-data (bortfall)	20
sökn via moderns PÄ: fler barn?	206	inga syskon till f-barnet syskon men < 18 år 90.12.31 syskon men > 10 år ålders- diff (1)	22 10 3
sökn av syskon i f-barnsarkivet	171	syskon i f-hem > 3år före 13-årsdagen eller adopte- rade	12
sökn av syskon via lst-data	159	syskon ej i lst-data	-
sökn via syskons PÄ: bött med modern före 13- årsdagen?	159	syskon ej bött med modern före 13-årsdagen	20

(1) I detta skede av sökningsprocessen medtogs alla f-barn med syskon < 10 år äldre eller yngre.

granskning, slutligt urval	139	syskon åldersdiff > 5 år, tveksamma	40
f-barn f 58-67 med åldersdiff < 5år till hemmaboende syskon	99		
tillkommer: syskon till f-barnen ovan: f före 58 och efter 67 som också varit f-barn > 5år och med åldersdiff < 5år till hemmaboende syskon	8		
antal f-barn med "ödessyskon"	107		
"familjer"	94		
f-barn	107		
h-barn	128		
summa barn	235		

Utsortering och bortfall

Jag läste drygt 1.500 akter över lika många barn. Av dessa kunde jag direkt vid genomläsningen av akterna sortera ut 80%. Skälen var flera och jag har inte någon exakt bokföring efter orsak:

- ej i f-hem > 5 år före 13 årsdagen. Här fanns kortare placeringar, tonårsplaceringar, placeringar i avvaktan på adoption, sommarhemsplaceringar som gjordes enligt §§31 eller 26 bvl m m. Denna grupp utgör 80-90% av alla drygt 1.200 direkt utsorterade fosterbarn.
- framgår klart av aktmaterialet att barnet inte har några syskon; ett fåtal

- framgår klart av aktmaterialet att barnets syskon har växt upp i f-hem; också ett fåtal
- "tillsynsären" från annan kommun (barnet var omhändertaget av en annan kommun men placerat i ett fosterhem inom Malmö kommungräns varvid Malmö kommun enligt Barnavårdslagen hade ett tillsynsansvar); gissningsvis 5% av de direkt utsorterade

73 st barn sorterades bort av speciella skäl, huvudsakligen beroende på att mamman dog före barnet fyllde 13 år eller att hon (av aktmaterialet att döma) sannolikt vid undersökningstillfället fortfarande vistas utomlands. En handfull barn med grava psykiska eller fysiska handikapp togs också bort.

Slutligen gjordes ett urval efter en 5-årsgräns (från början hade alla vuxna syskon födda inom ett 10-års intervall från fosterbarnet födelseår varit med i sorteringsprocessen). Varje barn i urvalet skulle ha ett syskon med skilt uppväxtöde som var högst 5 år äldre eller yngre. Ett antal barn och syskongrupper där tillgängliga data inte med säkerhet uppfyllde avgränsningskraven sorterades bort (t ex vid osäkerhet om hur länge barnet varit i fosterhem, osäkert om hemmabarnet hela tiden verkligen bott hos modern och inte hos fadern). Sammanlagt 40 barn (fosterbarn och hemmabarn) togs bort i denna avslutande fas i sökningsprocessen.

I tabellform ser proportionerna ut så här:

utsorterade direkt	80%	<i>bortfall</i>
utsorterade av speciella skäl	5%	
modern ej i 1st:s register	1%	
utsorterade efter PA- och arkivsökningar	4%	
utsorterade efter urval (åldersdiff) och efter granskning	3%	
återstår: fosterbarn födda 1958-1967 med "ödessyskon"	7 %	
summa	100%	

Bortfall

20 mödrar fanns inte i folkbokföringsregistret, d v s de var döda eller utvandrade och är att betrakta som bortfall. Om fördelningen fosterbarn med och utan "ödessyskon" var samma för dessa som för den grupp där jag gjorde folkbokföringssökningen, blir antaget bortfall 9,7%.

Mödrarna i barnen kunde ha uppspårats via andra register men detta hade varit en omständigt, tidskrävande process vilket är enda skälet till att jag avstod.

I serien **MEDELANDEN FRÅN SOCIALHÖGSKOLAN** har utkommit:

- 1981:1 **FOSTERBARNSVÅRD OCH EKONOMI** av Peter Westlund
- 1981:2 **EN ALKOHOLENKÄT – OCH VAD SEN DÅ?** En modell för alkoholundervisning i en sjätte klass av Inger Farm och Peter Andersson
- 1981:3 **PSYKOLOGIN I SOCIALT ARBETE: EN PEDAGOGISK DISKUSSION** av Eric Olsson och Christer Lindgren
- 1982:1 **VAD BÖR EN KURATOR KUNNA?** av Karin Stenberg och Britta Stråhlén
- 1982:2 **LVM BAKGRUND OCH KONSEKVENSER** av Peter Ludwig och Peter Westlund
- 1982:3 **INSYN – ETT FÖRSÖK TILL INSYN I ARBETSMILJÖN PÅ EN SOCIALFÖRVALTNING.** En intervjuundersökning av Pia Bivered, Kjell Hansson, Margot Knutsson och P-O Nordin
- 1983:1 **AVGIFTER PÅ SOCIALA TJÄNSTER – principer och problematik** av Per Gunnar Edebalk och Jan Petersson
- 1983:2 **EN INDELNING AV RÄTTEN – hjälpmedel vid inläsning av juridiska översiktsskurser** av Lars Pelin
- 1983:3 **OM SOCIALA OMRÅDESBESKRIVNINGAR** av Verner Denvall, Tapio Salonen och Claes Zachrisson
- 1983:4 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945–1977. Del I Förhållandena 1977** av Åke Elmér
- 1983:5 **PSYKOLOGISKA FÖRKLARINGSMODELLER I SOCIALT ARBETE** av Alf Ronnby
- 1983:6 **FACKFÖRBUNDENS SJUKKASSEBILDANDE. EN STUDIE I FACKLIG SJÄLVHJÄLP 1886–1910** av Per Gunnar Edebalk
- 1984:1 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945–1977. Del II Utvecklingen 1945–1977** av Åke Elmér
- 1984:2 **FRÅGETEKNIK FÖR KVALITATIVA INTERVJUER – En sammanställning** av Hans-Edvard Roos
- 1984:3 **AKTIONSFORSKNING SOM FORSKNINGSSTRATEGI** av Kjell Hansson
- 1984:4 **FÖRÄNDRINGSPROCESSER INOM GRUPPER OCH ORGANISATIONER I PSYKOLOGISK OCH SOCIALPSYKOLOGISK BELYSNING** av Eric Olsson (SLUT)
- 1984:5 **ROLLSPEL – TILLÄMPNING OCH ANALYS** av Kjell Hansson
- 1985:1 **IDROTT OCH PSYKOSOCIALT ARBETE** av Kjell Hansson
- 1986:1 **ARBETSRAPPORT. Att arbeta på barn- och ungdomsinstitution – en pilotstudie** av Leif Roland Jönsson
- 1986:2 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945–1977 (1983). Del III Utvecklingen inom oförändrade grupper** av Åke Elmér

- 1986:3 UNGDOMAR, SEXUALITET OCH SOCIALT BEHANDLINGSARBETE PÅ INSTITUTION -
Intervjuundersökning bland personalen på tre hem för vård eller
boende i Skåne av Maud Gunnarsson och Sven-Axel Månsson
- 1987:1 FATTIGVÅRDEN INOM LUNDS STAD - den öppna fattigvården perioden
1800-1960 av Verner Denvall och Tapio Salonen
- 1987:2 FORSKNINGSETIK OCH PERSPEKTIVVAL av Rosmari Eliasson (SLUT)
- 1987:3 40 ÅRS SOCIONOMUTBILDNING I LUND av Åke Elmér
- 1987:4 VÄLFÄRD PÅ GLID - RESERAPPORT FRÅN ENGLAND av Verner Denvall och
Tapio Salonen
- 1987:5 ATT STUDERA ARBETSPROCESSEN INOM SOCIALT BEHANDLINGSARBETE av
Leif Roland Jönsson
- 1987:6 SOCIALTJÄNSTLAGEN OCH UNGA LAGÖVERTRÄDARE av Anders Östnäs
- 1987:7 FORSKAREN I FÖRÄNDRINGSPROCESSEN av Eric Olsson
- 1988:1 EN UPPFÖLJNING AV BARN SOM SKILTS FRÅN SINA FÖRÄLDRAR av
Gunvor Andersson
- 1988:2 THE MAN IN SEXUAL COMMERCE av Sven-Axel Månsson
- 1988:3 FRÅN MOTSTÅND TILL GENOMBROTT. DEN SVENSKA ARBETSLÖSHETSFÖRSÄK-
RINGEN 1935-54 av Per Gunnar Edebalk
- 1988:4 MALMÖ - i kulmen av fattigdomscykeln av Tapio Salonen
- 1988:5 PROJEKT ÖSTRA SOCIALBYRÅN - en processbeskrivning av ett
förändringsarbete med förhinder av Anna Meeuwisse
- 1988:6 UTDELNINGEN AV SPRUTOR TILL NARKOMANER I MALMÖ OCH LUND av
Bengt Svensson
- 1988:7 HEMTJÄNSTEN PÅ 2000-TALET red av Peter Andersson
- 1989:1 FATTIGLIV av Gerry Nilsson
- 1989:2 MAKT OCH MOTSTÅND - aspekter på behandlingsarbetets psykosociala miljö
av Leif R Jönsson
- 1989:3 FOSTERHEMSFÖRVALTNINGEN av Bo Vinnerljung
- 1989:4 GUSTAV MÖLLER OCH SJUKFÖRSÄKRINGEN av Per Gunnar Edebalk
- 1990:1 DET ÄR RÄTT ATT FRÅGA VARFÖR - undersökningar om socialt arbete
red av Verner Denvall
- 1990:2 SCENFÖRÄNDRING - FORSA-symposiet Helsingborg/Gilleleje
- 1990:3 KULTURMÖTEN INOM SOCIALTJÄNSTEN - erfarenheter och reflektioner
red av Immanuel Steen
- 1990:4 HEMMABOENDEIDEOLOGINS GENOMBROTT - åldringsvård och socialpolitik
1945-1965 av Per Gunnar Edebalk

- 1991:1 **PROJEKTILLVARO** - en processanalys av ett socialbyråprojekt
av Anna Meeuwisse
- 1991:2 **ORGANISATIONENS PÅVERKAN PÅ SJUKFRÅNVARON** - hur en forskningsprocess
och en personlig utvecklingsprocess kan integreras med hjälp av
handledning av Katrin Tjörvason
- 1991:3 **SEXUALITET OCH SOCIALT ARBETE PÅ INSTITUTION** av Åsa André
- 1991:4 **MIND THE GAP** - en reseberättelse från England 1-8 april 1990 av
Mats Dahlberg, Jan Lanzow Nilsson, Margot Olsson och Claes Norinder
(red)
- 1991:5 **DRÖMMEN OM ÄLDERDOMSHEMMET** - Äldringsvård och socialpolitik 1900-1952
av Per Gunnar Edebalk
- 1992:1 **POLICY, INTEREST AND POWER. Studies in Strategies of Research
Utilization** av Kjell Nilsson
- 1992:2 **STÖD och AVLASTNING. Om insatsen kontaktperson/-familj**
av Gunvor Andersson
- 1992:3 **REHABILITERING AV TORTYRSKADADE FLYKTINGAR I MALMÖ.**
Utvärderingsrapport av Norma Montesino
- 1992:4 **MÅL, VERKSAMHETSMEDEL OCH BEHANDLINGSIDEER I TVÅ MÄNNISKOBEHANDLANDE
ORGANISATIONER** av Marie Söderfeldt

Exemplar kan rekvireras från socialhögskolans expedition, adress
Socialhögskolan, Box 23, 221 00 LUND

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Box 23
221 00 Lund
046-10 70 00